

Újpesti

Helytörténeti
Értesítő

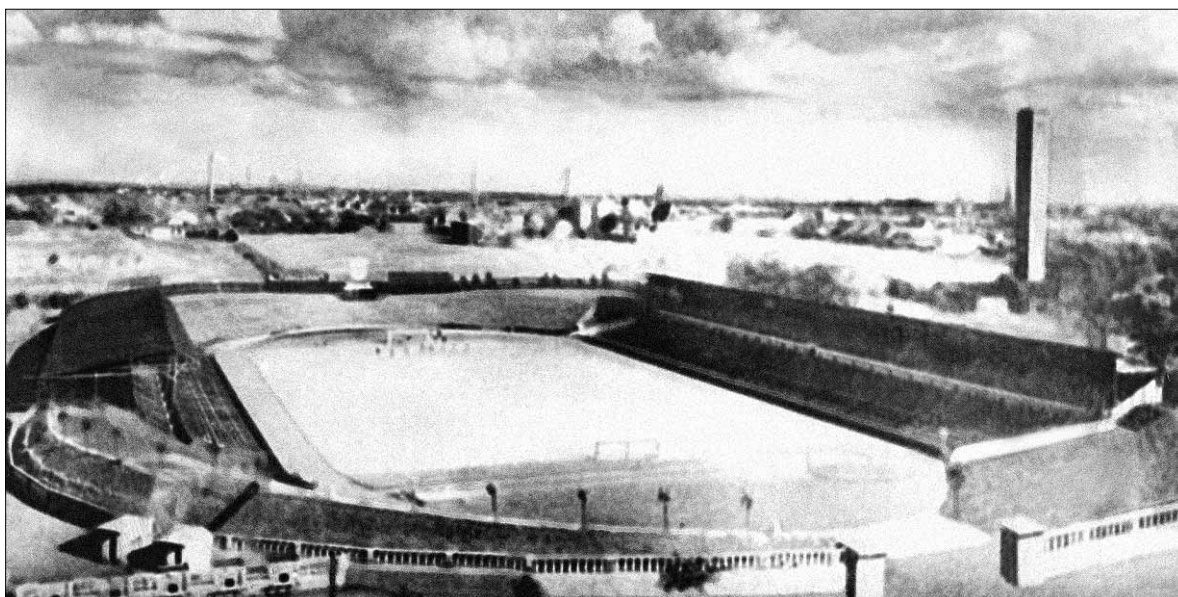
2012. szeptember
XIX. évfolyam 3. szám

Azon a kora őszen nem égett olimpiai lázban az ország. Két évvel járt a világ az antwerpeni játékok után, ám kettővel még Párizs előtt. Az újpesti futball híveinek azonban felért egy olimpiai döntő izgalmaival, amikor 1922. szeptember 17-én, vasárnap délelőtt felavatták a Megyeri úti stadiont. Úgy áradt a tömeg a pályaavató mérkőzésre, mint manapság, amikor a Camp Nouban a Real Madrid játszik a Barcelonával. A korabeli felállásban az FTC mérkőzött a házigazda UTE csapatával. Magyarország első vasbeton stadionjában húszezer férőhely fogadta a szurkolókat, kétszáz fedett páholy védte a nézőket. A komfort ellenére sokan esküdni mertek volna, hogy az állóhelyekről jobban látják a meccset,

mint az üléseken helyet foglalók. Akadt is mit nézni, hiszen a lilák aznap 2-0-ra győztek a zöld-fehérek ellen.

Kevesen láthattak akkoriban igazi stadiont. Hajós Alfréd, az épület tervezője azonban sokfelé megfordult a világban. Olimpiai bajnok volt; Athénban az első újkori olimpián két aranyat is szerzett. (A tiszteletére felhúzott magyar zászlót ő vitte magával Budapestről.) Később építészként és a sportlétesítmények kiváló ismerőjeként több tervet is készített a Nemzeti Stadion megépítésére. 1924-ben Párizsban, az Ideális stadion című tervével győztesként hirdették ki a szellemi olimpia építészeti kategóriájában. Ám Újpesten már két évvel a párizsi verseny előtt – épp kilencven éve – közadakozásból váltak valóra tervei. □ *Rojkó Annamária*

Lóversenytől az olimpiáig – sport- események a 20. század eleji Ujpesten

„Az alagi nyári meeting e hó 29-én Péter Pál napján kezdődik meg és három napig tart. [...] Az első napi edzések igen jól sikerültek s ha urlovasokban nem lesz hiány, úgy igen szép és élvezetes sportra van kilátás. Tekintettel a Geist-istállónak a junius elején tartott versenynapon mutatott kiváló jó formájára s tekintve azt, hogy ezen istálló által kiküldött telivéreket rendszerint Kreutzbruck főhadnagy, a kiváló urlovas üli, nagyon valószínű, hogy a mostani meetingen is dominálni fog. Kedvező idő járván, nagy közönség várható Alagra.” (Közérdek, 1899. június 29.)

„Az ujpesti uszoda társaság a kis Duna József-utczai bejárójánál [...] teljesen megújított uszodáját, ma f. é. junius 12-én megnyitja és a közönség rendelkezésére bocsátja. Évad és fürdőjegyek az uszoda pénztáránál kaphatók [...]” (Közérdek, 1902. június 12.)

„Vasárnap augusztus 31-én délután tartja a Rákospalotai football club saját pályáján (Ujpest, Vasút- és Kossuth-utcza között) idei football tornáját. A torna igen érdekesnek ígérkezik mivel majdnem kivétel nélkül jónevű egyletek csapatai fognak egymással küzdeni. A tornán 11 csapat vesz részt következő egyletek részéről: Budapesti „33” football club, Magyar Testgyakorlók köre, Budapesti atlétikai club, Ó-budai tornaegylet, Ujpesti tornaegylet, Ujpesti „Hunnia” football club és a rendező club.” (Ujpesti Közlöny, 1902. augusztus 31.)

„Az ujpesti sakk-kör f. hó 6-án szombaton tartotta III-ik rendes közgyűlését. Az évi jelentés és a zárszámadás tudomásul vétele után a közgyűlés a tisztikarnak a felmentvényt megadta, majd megállapította az ez évi költségvetést. A sakk-kör elnöke ismét Steiner Bernát lett, titkára pedig az agilis Langer Arthur. [...] A közgyűlést sakkverseny követte.” (Ujpest, 1912. január 21.)

„Városunkban a sport kedvelés eléggé kifejlődött úgy az ifjuság, mint a felnőttek körében. Az UTE-nek jó hangzású neve van az

országos sportkörökben és ami dicséretre méltó jelenség, városunk közönsége is a sport iránti fejlettségre valló érdeklődéssel kíséri az egyesület működését. Sajnos, hogy a legkellēmesebb sportok egyikét a turistaságot nem kultiválja eléggé közönségünk, noha ez a sport talán az egyedüli, mely a legnemesebb versenyre hivatná fel a sportoló közönséget. Ez a sport annyiban is kiválik a többiek közül, hogy nem egyedül a testedzést tűzi ki feladatául, de megszeretteti művelőit a szabad természet gyönyörűségeivel, a testedzést összeköti a léleknek a természet iránti fogékonyság kifejlesztésével.” (Ujpest, 1912. január 28.)

„Szombaton este a Phóbusz csónakházában bensőséges és szép ünnepély keretében nyitották meg a csónakházat és szenteltek föl négy uj csónakot. Az ünnepségen megjelent Ulmann vezérigazgató, Linzer, Erdélyi, Grátzer és Bíró központi igazgatók, Mellinger József és Biener Oszkár helyi igazgatók. A sport klub vezetői közül Tichy Rudolf, Barna Sándor, Horváth Ferenc, Stolniczky és Schmidt szakosztályvezetők.” (Ujpesti Napló, 1932. május 28.)

„Szerdán délután fél hat órakor díszes külsőségek között ünnepelte hivatalosan Ujpest, a város képviselőtestülete a Los-Angelest járt ujpesti olimpikonokat: Halassy Olivért, Német Jánost, Szabados Lászlót, Kárpáthy Károlyt, Hegedűs Miklóst és Barta Istvánt. A lélekemelő ünnepségen megjelent ifj. Horthy Miklós, Komjádi Béla, Kéller Tibor az országos úszószövetség részéről és a sport ügyek vezetői közül Aschner Lipót, Kis Zoltán, Szűcs János és báró Wolfner András. Dr. Semsey Aladár hatalmas beszédben köszöntötte az olimpikonokat és rámutatott a sport óriási nemzeti jelentőségére, majd átadta a város gyönyörű ajándékait: az ezüst koszorúkat és művészi plaketteket. Német János beszélt az olimpikonok nevében és nagyhatású beszédben köszönte meg az őket ért kitüntetéseket.” (Ujpesti Napló, 1932. szeptember 17.)

(Összeállította: Szöllősy Marianne)

Az Újpesti Helytörténeti
Alapítvány lapja

Alapító szerkesztő:
KADLECOVITS GÉZA

A szerkesztőbizottság elnöke:
HIRMANN LÁSZLÓ

A szerkesztőbizottság
tiszteltbeli elnöke:
DR. SIPOS LAJOS

A szerkesztőbizottság tagjai:
DR. HOLLÓSI ANTAL
DR. KÖRÖS ANDRÁS
ROJKÓ ANNAMÁRIA

Szerkesztő:
ROJKÓ ANNAMÁRIA

Munkatársak:
IVÁNYI JÁNOS
KÖRÖS ANIKÓ
KRIZSÁN SÁNDOR
DR. SALLAI JÁNOS
SZÖLLŐSY MARIANNE

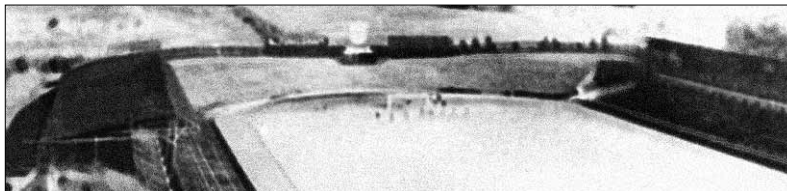
Számunk szerzői:
DR. FÁBRY GYÖRGY gépészmérnök,
egyetemi tanár
HIRMANN LÁSZLÓ tanár
gimnázium-igazgató
IVÁNYI JÁNOS építőmérnök
JAKOBETZ LÁSZLÓ FIDE-sakk-
mester, szakedző, szakíró
KADLECOVITS GÉZA helytörténet-
kutató
DR. KRISKA GYÖRGY egyetemi
adjunktus (ELTE)
KRIZSÁN SÁNDOR gyűjteménykezelő
ROJKÓ ANNAMÁRIA újságíró,
szerkesztő
SZÖLLŐSY MARIANNE helytörténeti-
gyűjtemény-vezető
VARGA KÁROLY nyug. MÁV
főmérnök-főtanácsos
VILLÁNYI GERGELY egyetemi hall-
gató

Kiadja:
Újpest Önkormányzata
Műszaki szerkesztő:
GELLÉRT KATALIN
Nyomdai kivitelezés:
SPÁCIUM BT.
Felelős vezető: KOÓS GÁBOR

Újpesti

Helytörténeti
Értesítő

2012. szeptember
XIX. évfolyam 3. szám

Az UTE-stadion (részlet)

- 1 ROJKÓ ANNAMÁRIA *Az első stadion*
-
- Múltidéző**
- 2 *Lóversenytől az olimpiáig – sportesemények a 20. század eleji Újpesten*
Összeállította SZÖLLŐSY MARIANNE
-
- Tanulmány**
- 4 JAKOBETZ LÁSZLÓ *Sakkélet a régi Újpesten, 1. rész*
-
- Közlemények**
- 7 VILLÁNYI GERGELY *Sheffieldtől Újpestrig, 3. rész: Az UTE labdarúgó csapatának felemelkedése*
- 10 KRIZSÁN SÁNDOR *Újpest személyhajó közlekedése a 20. században*
- 12 *Beszámoló az újpesti Világosság páholy működéséről, 7. rész. Közreadja KADLECOVITS GÉZA*
- 14 VARGA KÁROLY *Vasúti járműgyártás Istvántelken*
- 16 IVÁNYI JÁNOS *A szent László tér tűzfalainak rejtett(?) titkai*
- 19 DR. HOLLÓSI ANTAL *50 éve alakult Újpesti Urológiai Osztály, 1962-(2007)*
- 21 KRIZSÁN SÁNDOR *„Újpest-Központ végállomás!”, 8. rész: Ami a metróátadással járt...*
- 22 DR. FÁBRY GYÖRGY *Emlékek a régi Újpestről*
- 24 DR. KRISKA GYÖRGY *Örökös Ökoiskolák Újpesten*
-
- Híres újpestiek**
- 26 HIRMAN LÁSZLÓ *Blockner Gyula*
-
- Interjú**
- 29 SZÖLLŐSY MARIANNE *Fiatal értelmiségiek a klubmozgalom bajnolán*
-
- 32 **Helytörténeti hírek**

Sakkélet a régi Újpesten, 1. rész

Sakkgründolások

1892. október havában Erkel Gyula (1842-1909), Erkel Ferenc tíz gyermeke közül a legidősebb elnökletével, 21 taggal alakult meg az Újpesti Sakk-kör. Ennek körülményeiről nemigen lehet többet tudni. Az újpesti tisztikar akkor így nézett ki: Erkel Gyula elnök, Mühlrad Henrik alelnök, Dokuly Lajos jegyző, Münster György pénztáros, Boldog Kálmán, Bolla János, Tanos Pál, Rajcs Péter, Szeredniczky Nándor és Kanovics Zoltán választmányi tagok. 1895-ben már hét önálló szervezettel bíró vidéki sakkegylet működött az országban.

A két időpont közti újpesti sakkélet érzékeltetésére érdemes hosszabban elidőzni, mit írt a Budapesti Sakk-Szemle 1893. augusztus-októberi összevont számában Makovetz Gyula (1860-1903) felelős szerkesztő, sakkmester, a Budapesti Sakkozó Társaság (BST) „társas sakk-kirándulásáról”: „Ez évi július hó 6-án a társaság Budapesten időző tagjai társas kirándulást rendeztek Újpestre,

A Széchenyi kávéház a Váci út 1. szám alatt

meglátogatva az újpesti polgári kör kebelében Erkel Gyula úr elnöklete alatt megalakult és szépen virágzó sakkegyletet. Az újpesti sakkbarátok már értesülve voltak a látogatásról, s nevökben Boldog Kálmán úr vezetése alatt küldöttség várta a gőzhajó állomásnál a Budapestről érkező vendégeket. A társaság a készen álló fogatokba ülve a polgári kör helyiségébe hajtatott. Itt Ulrich János tanár úr üdvözölte társaságunk tagjait, akiknek nevében dr. Kiss Dénes ügyvéd úr, a Budapesti Sakkozó Társaság tagja válaszolt. A társaság ezután letelepedett a kerti helyiségben és Gambrinusnak frissen csapolt italait élvezve készült a küzdelemre. Mert hát verseny volt készülöben. Az egész társaság két csoportba osztatott, s a két csoportnak kellett egymással mérkőznie a kitűzött díjért: egy hordó kitűnő minőségű árpaléért. A győztes csoport azután szabadon rendelkezhetett volna a győzelem díja fölött. A 10-10 bajnokból álló két sereg – vegyesen újpesti és fővárosi harcosok – meg is mérkőzött azután, de hát a díjat nem nyerte el egyik sem, mert a harc döntetlen lett, mind a két fél $7\frac{1}{2}$ egyseget, tehát egyenlő eredményt érve el. A sört ezután minden jogcím nélkül ugyan, de azért vígan iddogálta mind a két sereg. A délutáni mulatságot egy simultán előadás zárta be. E sorok írója ugyanis közkívánatra simultán előadást tartott, egyidejűleg mérkőzve meg 16 ellenféllel, akiket sorshúzás útján az összes jelenlevőkből választottak ki. Tizenhatal csak azért, mert több sakktábla nem állott rendelkezésre. Mire beesteledett 12 ellenfél már lerakta a fegyvert, 4 játszma az idő előrehaladott voltára és a vacsorára való tekintettel függőben hagyatott.

A mulatságot kedélyes vacsora zárta be a kör kellemes kerti helyiségében, s újpestiek és pestiek egész 11 óráig voltak együtt a legderültebb hangulatban. Az utolsó vonattal indultak hazafelé a fővárosi sakkisták melegen búcsúzva el lelkes, vendégszerető újpesti sakk-collegáiktól.”

Az Újpesti Sakk-kör csupán néhány évig működött, majd beolvadt a Budapesti Sakk-körbe (BSK). Említést érdemel, hogy ebben az időben a huszonegyes Maróczy Géza (1870-1951) – aki az egyik legnagyobb magyar sakkozónak lett – néhány évig Káposztás-Megyeren lakott a Megyeri-villában, ám soha nem versenyzett újpesti sakk-körök tagjaként.

Az első világháború előtt, 1908-ban újjáalakult az Újpesti Sakk-kör. Erről – szó szerint – így írt az Újpest újság november közepi száma: „Az »Újpesti Sakk-kör« f. hó 7-én tartotta alakuló közgyűlését az újpesti sakkozók élénk részvétele mellett. Az alapszabályok elfogadása után a tisztikar megválasztása következett. Elnök ezuttal nem választott, alelnökök Csillag Gyula és Tompa Imre, titkár Pártos Károly, jegyző Balcza János, pénztáros Goldner Miksa, ellenőr Weisz Gyula, könyvtáros Breuer Ernő, és háznagy Horvát Sámuel. A választmány 6 tagból áll. Hivatalos összejövetelek hetenként hétfőn, szerdán és szombaton tartanak este 7 órakor a Széchenyi kávéház (Váci út 1.) külön helyiségében, melyekre vendégeket is szívesen lát az egyesület vezetősége.” Számtalan, gyakran heteken át tartó, szépségdíjjal jutalmazott háziversenyt rendeztek, miközben a székhelyük átkerült Brück Hugó Kör Kávéházába (Árpád út 56.). Az egyesület gyors előrehaladását és erősödését jelzi, hogy 1909 júliusában kétjátászmás levelezési meccset kezdtek Komárom és Székesfehérvár sakk-köreivel. A Steiner-fivérek felcseperedéséig apjuk, a Nagyváradról áttelepült Steiner Bernát (1874-1944), illetve Pártos Károly voltak az újpestiek legjobb játékosai, akik emellett az 1911-13 között működő (majd 1921-ben újjáéledt) Magyar Sakkszövetség tisztikarának is tagjai voltak.

A 19. század második felétől – Pest hatására – a csillogó és modern kávéházakban sakkozási lehetőség is volt Újpest községben. A polgárosodás útján ez mindenképp a fejlődés részének tekinthető (a meglévő színházzal és kaszinóval együttesen). 1910 után Újpest társadalmi életében az már Otthon kávéházban (Király u. 1.) működő, tisztikarában felfrissült Újpesti Sakk-kör és a Munkásotthonban (ma: Munkásotthon u.

41.) székelő Újpesti Munkás Sakk-kör jelentős szerepet töltött be. Az utóbbi kör a második világháború befejezéséig létezett. Itt tartott foglalkozásokat a negyvenes években Gereben (Grünfeld) Ernő (1907-1988) olimpiai bajnok nemzetközi mester, és itt kezdte pályafutását 1945-ben Papp Navarovszky László (1933-1996) nemzetközi mester, a későbbi „aranykapitány” is. Az előbbi – ekkor még virágzó – egyesület elnöke évtizedeken keresztül Steiner Bernát volt, kinek fiai, Endre (1901-1944) és Lajos (1903-1975) olimpiai bajnokok lettek 1927-ben, 1928-ban és 1936-ban.

Alelnökök dr. Kovács Gyula és Glatter Vilmos, titkár Schwartz Jenő voltak. Ebből az időszakból található egy érdekes felhívás az Újpest újság 1911. december 17-i számában: „Az újpesti Sakkör agilis elnökségének a minden hét szombatjára meghatározott sakkversenyei iránt élénk érdeklődés mutatkozik. Az Otthon nagykávéházat ez alkalmakkor a sakktársak igen nagy szám-

Erkel Gyula

mal keresik föl. F. hó 16-án Sterk Károly hírneves amateur tart simultánt.” A szövegből kiolvasható, hogy az „amatőr” szónak semmiféle degradáló jelentése nem volt akkoriban.

A Magyar Sakkvilág szerint az Újpesti Sakk-körben 1921-ben „igen élénk sakkélet uralkodott”. A háziversenyen 26-an indultak, míg Abonyi István (1886-1942) elleni szimultánon 20-an, dr. Vajda Árpád ellen pedig 15-en vették fel a küzdelmet.

1922. március 4-én a Magyar Sakkszövetség vezetősége az Újpesti Sakk-körben tett látogatást. E „díszgyűlésen elhatározottat”, hogy az MSSZ első versenye és kongresszusa Újpesten lesz („az UTE áldozatkész támogatásával”). A tervek közt szerepelt egy Pártos Károly emléktorna is. A „fényesen sikerült társasvacsorán” dr. Exner Kornél (1864-1945) sakkszövetségi elnök köszöntötte a Steiner-családot, majd ismét Abonyi István tartott (hibátlan) szimultánt.

Az 1922-es tisztújító közgyűlésen az elnök személye változatlan maradt. Az alelnöki posztot Varga László, a titkárit Rózsa József, a pénztárosit Masznyák Jenő, a jegyzőit Vörös Elemér, a könyvtárosit Bugyi Kálmán, az ellenőrit Kandl Mátyás, a háznagyit Badics János töltötte be.

Az első világháború után a frontról és a hadifogságból visszatérő régi játékosok a sakkra szinte kiéhezve keresték fel a kávéházakat, és a sakk-körök is újra benépesedtek. Nem volt ez másként a főváros határán működő Újpesti Sakk-körben sem. Közben egy rövid hírből kiderült, miszerint 1922 végén az Újpesti Munkásképző Egylet sakkalosztályt alakított, Hajdú Henrik elnöklével.

Az Újpesti Sakk-kör 1923. február 10-én rendkívüli közgyűlésen emlékezett meg a korán elhunyt alapítójáról és főtítkáráról, Pártos Károlyról. Ismét megjelent az MSSZ elnöke, dr. Exner Kornél államtitkár, aki kegyeletteljes szavai után utalt rá, hogy „az Újpesti Sakk-körben az erős gyakorlati játékot kultiválják, és rövid idő alatt két mestert képeztek ki a magyar sakkélet számára”. Majd patetikusan így folytatta: „A

magyar sakkgyémántok Amszterdámja Újpest, ahol a tehetségek a nemes tusákban mesterekké köszörülődnek.”

Az 1924-es tisztújító közgyűlésen volt néhány változás: újra alelnök lett dr. Kovács Gyula, Rózsa József főtítkári pozícióba került és a titkárok Ács Endre és Szabó Ernő lettek. Új tisztségviselővé vált Gadics János, míg a bevezetett ellenőri pozíciót Kürpfelmacher Mór töltötte be.

1924-ben alakult meg egy újabb sakk-egylet, az Újpesti Maróczy Sakk-kör. A helyiségük 1929-ben a Virág utca 19.-ben volt. Az intézőjük Bleuer József lett. Egy mosolygató hír szerint a harmincas években anyagi okokból vendéglőkben kényszerültek versenyeiket lebonyolítani, amit a Munkássakk újság nyíltan elítélt... Ennek ellenére ez a szakosztály alapító tagja volt 1930-ban a Magyar Munkás Sakkszövetségnek.

Visszatérve az Újpesti Sakk-körhöz: 1926-ban a közgyűlés dr. Fazekas Ferencet és Rózsa Józsefet újdonsült alelnökké, Földes Lajost főtítkárrá, Schwarz Károlyt titkárrá, dr. Révész Imrét pedig ügyésszé választotta meg.

Az Újpesti Sakk-kör 1928-ban „szépen díjazott, nívós versenyt írt ki a város bajnokságáért, amire 40-en jelentkeztek, jórészt fiatal játékosok”. A verseny „védője” Herzfeld Dezső a Phoebus Villamossági Rt. vezérigazgatója volt. A cikk megállapítja, hogy „az Újpesti Sakk-kör felvirágoztatása Diamant főtítkár agilitásának érdeme és eredménye”. Egy számmal később már a verseny végeredményét is közli a Magyar Sakkvilág (keresztnevek nélkül): 1. Petrovay 7½, 2-3. Kéméndy és Michlo 6½ egységgel, míg a vigasztornát Tabajdi nyerte.

Az egylet 1929-ben a Kör-kávéházban (Árpád út 66.) működött, csapatbajnoki intézőjük Kovács Béla volt. Talán azért, mert Steiner Bernát ekkor a kor legerősebb csapatának, a Budapesti Sakk-körnek (BSK) az ügyeit intézte, noha Újpesten elnök volt.

1932-ben az Újpesti Sakk-kör anyagi nehézségek miatt közös gárdát indított a Budai Sakk Egylettel (BSE), s ezután több érmet szereztek a székesfővárosi csapatbajnokságban. *(Folytatjuk...)*

VILLÁNYI GERGELY

Sheffieldtől Újpestig, 3. rész: Az UTE labdarúgó csapatának felemelkedése

1900 nyarán, az Arad csapatával szemben megszületett az UFC első veresége is (0–4), melyhez az első levonulás is kapcsolódott. Augusztusban új tisztikart választottak, az elnök Várnai Dezső lett. Közben bemutatkozott az Újpesti Haladás is, akik a fővárosban végeztek 1–1-re a Hunnia csapatával.

Augusztusban vívták az első hivatalos helyi derbit, a Haladás 1–0-ra verte az Újpesti AC gárdáját, majd két héttel később az UFC tartalékjait is ilyen arányban győzte le. 1900 szeptemberében már a legjobb csapatával vívta meg az UFC első idegenbeli meccsét, ahol a budai 33 FC-től súlyos, 8–1-es vereséget szenvedtek. A Millenáris pályán tartott kispályás tornára már felszívták magukat a lilák, és csak egy utolsó percben esett góllal maradtak alul a BTC-vel szemben. A döntő találatot az első magyar bajnokság gólkirálya, Manno Miltiádész jegyezte. Októberben már az első

győzelmet ünnepelte a pamutgyári pálya közönsége, a Ganz Wagongyári Tisztviselők csapatát győzte le az UFC, amelynek csapata egyre inkább összeállt.

Az Újpesti FC novemberben díszvacsorával egybekötött táncmulatságot szervezett, ami előtt rövid, bemutatkozó mérkőzést játszott a Műegyetemi FC második csapatával. Az összejövetel a régi, közkedvelt UTE-bálokat idézte, növelte a futball népszerűségét, és a klub bevételeit. Ezen a napon az FTC Soroksári úti pályáján a Ganz Wagongyári Tisztviselők csapata az UAC-on állt bosszút a néhány héttel korábbi vereségért, és 6–3-ra győzedelmeskedtek. A következő hétvégén az Újpesti Haladás pedig második lett a Hunnia által szervezett kispályás tornán. Ekkoriban azonban fontosabb dolgok is történtek a klub életében: 1900 végén Faragó Lajos kezdeményezésére az UAC beolvadt az UFC csapatába.

Talán ez a momentum, vagy a korábbi UFC-bál ébresztette rá az UTE előljáróit,

Az UTE első csapata

hogy nekik is le kellene valamit tenni az asz-
talra. Tervbe vették az újbóli működés meg-
kezdését, és felhívást tettek közzé az Újpesti
Közlönyben: „A Tornaegyesület felkérésére
itt közöljük az újjáalakulásra vonatkozó meg-
hívót. Kérjük a Tornaegylet régi tagjait vala-
mint a híveket, hogy decz. 20-án (csüt.) este
8-kor a Közművelődési Körben megtartandó
értekezleten részt venni szíveskedjenek.” Az
újság még ugyanebben a számában örömmel
üdvözli a kezdeményezést, és előrevetíti a már
csak papíron létező tornaegylet és a futballis-
ták fúzióját: „...úgy értesültünk, hogy az új
tornaegylet a footballistákkal egyetemben, a
régii tornaegyesület alapján fog felépülni...”.
Az évet azonban UFC-ként zárják a labdarú-
gók, méghozzá nem is akárcik ellen, az FTC
vendégeiként szenvednek 2–1-es vereséget ka-
rácsony előestéjén. 1901. február 11-én azon-
ban az Újpesti Football Club beolvadt az újjá-
szervezett UTE-ba, ekkor tartotta választmá-
nyi ülését dr. Sugár Bódog községi képviselő
elnökletével a tornaegylet. A tagfelvétel során
a 35 új tag döntő többsége futballista volt, a
februári tisztújító közgyűlésen ki is mondták a
futball felvételét a tevékenységek közé, és a
március 9-i MLSZ gyűlésen Kéméndy Ernő
révén a klub kérvényezte felvételét a szövetség-
be és jelentkezett az induló bajnokság II. osz-
tályába. A sportolók mellett az UTE egy kitű-
nő sportvezetőt is nyert ekkor, Langfelder
Ferenc ugyanis már az MLSZ megalapításá-
ban is szerepet játszott, és elismert figurája volt
a magyar labdarúgásnak. 1901. március 25-én
játszotta első meccsét az UTE labdarúgócsapata
a BTC második együttese ellen, akiktől 7–1-es
vereséget szenvedett a korábbi UFC és UAC
játékosokat tömörítő lila–fehér csapat.

Az UTE első bajnokijára a fő-
városi Amerikai úton került sor
a Ganzgyári Tisztviselők TE
ellen, ahol az alábbi összeállítá-
sú csapat nyert 8–0-ra: Ugró
–Steiner, Szedlyár – Weidlinger, Pozsonyi,
Neubrandt – Schön, Herczeg, Dinich, Meskó,
Fürst. A csapat a harmadik helyen végzett a
bajnokságban, így lemaradt az osztályozóról,
pedig a bajnok 33 FC-t csak a lila – fehérek
tudták legyőzni.

Hiába volt pályája a Pamutgyár mellett
az UTE csapatának, az MLSZ bevezette az

angol futbalszabályokat és megszabta a pályák
méreteit, aminek a lilák játéktere nem felelt
meg, így új otthon után kellett nézniük.
Hasonlóan az FTC Soroksári úti pályájához,
az újpestieknek is a „társadalmi összefogás” és
a tagok munkájának gyümölcse teremtette
meg az új sporttelepet. De amíg nem volt meg
az új otthon, a BSC Lehel úti pályáján vívták
a „hazai” mérkőzéseiket a lilák. 1902-ben meg
is torpant az együttes, ezért a vezetők „vérfris-
sítést” hajtottak végre a gárdán, igazi tősgyöker-
es újpestiekkel erősítették meg a csapatot. A
következő évben megnyerte az UTE a II. osz-
tályú bajnokságot, de a zöld asztalnál megvál-
toztatták a végeredményt, ugyanis az egyik
csapat mérkőzéseit megsemmisítették, így a
Fővárosi TC jutott fel első helyen, míg az
UTE-nak osztályozót kellett játszania. Akkor
a MAC még túl nagy falatnak bizonyult a lilák
számára, és 4–1-re elveszítették a találkozót.
Az eljárás azonban szinte egész Újpest lakos-
ságát felháborította, talán ekkor vált végérvé-
nyesen közüggé a labdarúgás a településen.
1903 viszont mégis kiemelkedő év az UTE
történetében! Önálló futball szakosztály állt
föl Kéméndy Ernő elnökletével, é újabb tehet-
ségek csatlakoztak a csapathoz, ugyanis lila-
fehér mezbe bújt a három Molnár fivér, akik
mind válogatottak lettek, Langfelder pedig át-
vette az intéző és a titkár karizmatikus szere-
pét. Vágó Miksának és Szemere Ernőnek, az
UTE két vezetőjének, sikerült a kormánytól
kijáratni, hogy a Népszigeten lévő terület hasz-
nálati jogát az egyesület megkapja. Újra az éj
leple alatt kellett kialakítani a pályát, mivel az
Erdőfelügyelőség csak úgy engedélyezte a
munkálatokat, ha egy fának sem esik bántódá-
sa. Mivel máshogy nem lehetett megoldani,
gyorsan kellett az éjszaka sötétjében fát vágni,
a gyökereket pedig kicsákányozni. A kerítést
Ehrenwald Vilmos építési vállalkozó húzta fel
hitelbe, amit „természetesen” később elenge-
dett. Még ebben az évben megnyílt a népszige-
ti pálya, május 24-én. A megnyitóra a MAFC
csapatát hívták meg, amit országos atlétikai
versennyel párosítottak, ahol a 4 x 100-as csa-
pat úgy végzett a második helyen, hogy Ké-
méndy mellett három futballista rótt a körö-
ket: az egyik Molnár fivér (Molnár I), Ludwig,
a hírhedten kőkemény hátvéd és Hanisch.
Utána Kéméndy visszaadta a „kölcsönt”, és ő

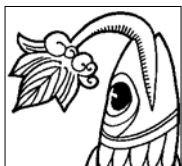
is focidresszt húzott, de talán a futás túl sokat vett ki a fiúkból, akik 3–1-re kikaptak.

1904-ben már simán feljutott a gárda az élvonalba, sőt, minden meccset megnyerve, 100%-os teljesítménnyel, 84 rúgott és 6 kapott találattal végzett a másodosztály élén az újpesti csapat, emellett számos magasabb osztályú riválist hívott edzőmeccsre, akik meg is szenvedtek a Népszigeten (a MUE 1–0, az MTK 4–2, a 33-asok 7–2 és a bajnok FTC 3–1 arányú vereséget szenvedett). Pedig a bajnokcsapat átlagéletkora épphogy átlépte a 18-at. Íme a névsor: Bej – Molnár I, Vermes – Goltzbach, Barcsay, Kuschner – Prácser, Herczeg, Ludvig, Molnár II, Hänisch. Ekkor majdnem megtörtént az a csúfság, hogy a toronymagas bajnok marad a II. osztályban, ugyanis az MLSZ osztályozót írt ki az első két helyezettnek is, így senki sem jutott volna fel „csont nélkül”. Az osztályozók viszont botrányosan végződtek az indiszponált játékvezetők miatt, így a szövetség mérlegelése következtében mégis a bajnoki teljesítmény döntött. A következő évre „beért” a harmadik fivér is, így Molnár III elfoglalta a helyét a védelemben bátyja mellett. Az első élvonalbeli szezonban is kitartott az újpesti lendület, a csapat úgy lett negyedik, hogy akkori nagy csapatok közül csak az FTC, az MTK és a Postás előzte meg a lilákat, míg a legendás MAC, MUE és 33 FC az újonc hátát nézték. 1906-ban újabb tehetséges fivéreket halásztak elő Újpesten: a Kazár-testvérek váltak hamar a szurkolók kedvenceivé. Talán azért is lettek nagyon jó játékosok, mert sokat gyakoroltak ketten. Míg az egyikük (Kazár I) kapus volt, a másik (Kazár II) a góllövésben jeleskedett. A másik újpesti testvérpár pedig a válogatottságot érte el ekkor. Molnár I hosszú felszabadításával hívta fel magára a figyelmet, Molnár II „Buli” pedig ördögös cseleivel és kegyetlen erejű lövéseivel még azokat is elhallgattatta, akik önzőnek tartották. Az új szezonra azonban elfogyott az addigi lendület, a lilák csak hatodikak lettek az első őszi-tavaszi rendszerű bajnokságban (1906-07). 1907-ben viszont a magyar gárdák közül csak az UTE talált be a hazánkba látogató egyik legjobb angol csapat, a Southampton hálójába. Természetesen Kazár II volt az „elkövető”. Ekkor olvadt be az

Újpesti Törekvés Sport Egyesület az UTE-ba, újabb kiváló játékosokhoz juttatva a labdarúgókat. A következő évben már a lilák látogattak külföldre, és Prágából tisztes vereséggel tértek haza, Európa egyik legjobb csapata, a Slavia csak 4–4-ra verte az újpestieket. Az 1907–08-as szezont újra negyedikként zárta a lila-fehér gárda, ami a következő évek mélyrepülését tekintve sikerenek mondható. Nagy veszteség érte ekkor a klubot, ugyanis egy tűzvészben életét veszttette Ladányi Dezső vegyészmérnök, aki a csapat intézője volt. Emlékeire vándordíjat alapított a klub, míg a lelkes támogató Ehrenwald család ifjúsági csapatoknak ajánlott fel serleget, amelyért a háborúig minden évben megmérkőztek a fiatalok. Az egyesület folyamatosan anyagi gondokkal küzdött, így a korábban említett „fiatalítási láz” nem csupán hosszú távú terv volt a vezetőség részéről, hanem a kényszer is erre predesztinálta őket. Mert bár amatőr volt még minden játékos, elkezdődtek az ügyeskedések az úgynevezett „költségtérítésekkel” kapcsolatban. Az alábbi történet is jól festi le az akkori viszonyokat: „Újpestre beállít egy ismeretlen úr, aki fesztelen modorban csevegve a Molnár fiúk adósságai iránt érdeklődik. Mindenki gyanútlan, mert azt hiszi: Molnárék valamelyik rokona a nyájas érdeklődő. El is mondják neki, hogy van bizony az UTE akkori üdvöskéinek valami összecszerűen nem túl jelentős tartozása. -Jó – mondja az úr –, én majd rendezem! A zsebébe nyúl, fizet. És a következő vasárnap a Molnár fivérek eligazoltak Újpestről. Hiába keresett a klub jogorvoslatot az MLSZ-nél, hiába való volt minden próbálkozásuk. És a baj csöstül jött: szinte egyszerre vonult be katonának a csapat jelentős része 1910-ben. Az eredmény nem is lehetett más, mint a sorozatos vereségek után a II. osztályba való visszazuhanás. A 35 éves jubileumot is csendben, egy MAC-cal rendezett atlétikai versennyel ünnepelte az UTE. A csúfos 1910–11-es szezon utolsó meccse után, amit a 33 FC ellen veszített el a gárda, a szóltanul hazakullogó csapat az akkori klubhelyiségnek ott-hont adó Széchenyi kávéházban gyűlt össze. Kucher, a vert hadak csapatkapitány még aznap megeskette a társait, hogy nem hagyják el a lila-fehér színeket, és együtt harcolják ki a visszajutást az élvonalba. (Folytatjuk...)

Újpest személyhajó-közlekedése a 20. században

Újpest és Budapest dunai kapcsolatát, a személyforgalmú hajóközlekedés 19. századi történetét az Újpesti Helytörténeti Értesítő 2006. évi 3.

számában mutattuk be röviden. Ennek mintegy folytatását képezi e vázlatos áttekintés, amely abból az alkalomból született, hogy közel fél-évszázados szünet után ismét összeköti menetrendszerinti hajójárat lakóhelyünket a főváros belterületével.

A 19-20. század fordulóján ezt a kapcsolatot az Első Dunagőzhajózási Társaság (DGT) gőzösei biztosították, melyek koratavasztól késő ősziig a Boráros tér és az újpesti vasúti híd déli oldalán lévő kikötő között óránként jártak. Elő-és utószezonban általában reggel 6 és este 7 óra között, míg a későtavasz, nyár és kora-őszi hónapjaiban általában reggel fél 6-tól este fél 10-ig tartott üzemidejük. Déli végétől Lágymányosnál (1900–1910-es évek fordulójától), a Vámpalotánál (Fővám térenél), Eskü (ma: Március 15.) térenél, Tabánnál, Lipótvárosnál (Akadémia), a Bomba (ma: Batthyány) térenél, Császár- és Lukács-fürdőknél, a Margitsziget alsó, illetve felső végénél, valamint Óbudánál kötöttek ki. A járat legfontosabb célállomása Újpest felől a szárazföldi útvonalon nehezen s időigényesen megközelíthető Óbuda és térsége lehetett, emellett a Margitszigeten történő pihenésre, kikapcsolódásra vágyók is szívesebben vették igénybe a hajókat.

1916 őszén a DGT gazdasági okok miatt megszüntette e járatát. 1917-ig szóló koncesszióját a kereskedelemügyi miniszter nem hosszabbította meg, így azt a Magyar Folyam- és Tengerhajózási Részvénytársaság (MFTR) vette át. Néhány évi szünet után csak 1921. augusztus 1-jétől üzemelt MFTR-hajó Újpest–Margitsziget–Óbuda útvonalon, amely a Boráros tér–Óbuda közötti külön viszonylathoz csatlakozott. Újpesti kikötője a DGT korábbi helyén, a vasúti híd déli oldalán, a villamosvégállomás épületével egyvonalban helyezkedett el. A MFTR 1922 és 1926 között állandó-

an veszteséggel zárta üzemét, az évről-évre kapott államsegély pedig az inflációnak köszönhetően mind kevesebbet ért. 1926-ban új szerződést kötöttek, amely megvonta a helyi járatok fenntartásához szükséges szubvenciót, ezért a MFTR ebben az évben el sem indította azokat, így leállt az újpest-óbudai hajóközlekedés.

Újpest város 1929-ben Bogyay Lászlót, az újpest-rómaifürdő közötti komp tulajdonosát kérte fel ajánlattételre egy Margitszigetre tartó hajójárat közlekedtetésére, aki ezt 10 ezer pengő szubvenció ellenében vállalta volna. Hogy végül megindult-e, nem tudni; mindenestre 1932 júniusában már Galántai Fekete Tibor hajóskapitány ugyanezen útvonalra vonatkozó beadványáról cikkezett a helyi sajtó, ő a várostól három hónapra 3600 pengő szubvenciót kért. Hatósági hozzájárulásának birtokában Fekete járata két hajóval 1932. július 25-én útjára indult. Kikötője az Árpád út végénél, az UTE fauszodája mellett helyezkedett el, a Margitszigeten pedig a Palatinus mellett volt. Talán a következő évben is üzemben állhatott, 1934-ben pedig úgy kapta meg Fekete az újpest-rómaifürdői rév lebonyolítására hatósági engedélyét, hogy margitszigeti járatát is fenn kell tartania. Utasai azonban kevesellték a napi két indulást, illetve panasz tárgyául szolgált, hogy nem a vasúti híd melletti állomáshelyről, hanem a Zsilip utcai komp kikötőből – távolabb Újpest belterületétől – indította hajóját. Hogy a következő esztendőben Fekete járata életben volt-e, nincs információnk, viszont akad a MFTR helyi járatok felélesztésére tett szándékáról: szubvenció ellenében ismét vállalta volna az Eskü (ma: Március 15.) tér és Újpest közötti hajóforgalom lebonyolítását.

1936 júliusának első felében cikkezett a helyi sajtó arról, hogy három 40 személyes motoros hajóval kívánják újra megvalósítani az Újpest-margitszigeti összeköttetést. E járatok augusztus 5-én indultak a Szent Gellért tér és a régi, vasúti híd déli oldalánál lévő kikötő között. Állomásai délről az Eskü téren, a Margitsziget budai oldalán és Óbudán voltak. Újpest-

ről délelőtt 8 és 10, valamint délután 3 és este 8 óra között óránként indultak, déli végpontjukról egy órával később (és du. 3-kor is). Menetdíjként felnőtteknek 30, gyerekeknek 20, szigeti belépővel hétköznap felnőtteknek 50, gyerekeknek 30, vasár- és ünnepnap 70, illetve 40 fillért szedtek. A járatot próbaképpen egy hónapig akarták üzemeltetni, s feltehetően sikerének köszönhetően a helyi sajtó szerint augusztus 16-ától e viszonylatban a MFTR csavargózósóket akart beállítani.

1937-ben Újpest város 2000 pengő szubvenciót biztosított a MFTR számára, amely májustól már két irányba indította csavargózóseit az újpesti kikötőből. Egyik a Szent Gellért tér, másik pedig a Népsziget déli csücskének megkerülésével Pünkösdfürdő felé vette útját. (Mivel utóbbiról az Újpesti Helytörténeti Értesítő 2009. márciusi számában szót ejtettünk, most bővebben csak a belváros felé haladóval foglalkozunk.) A Szent Gellért tértől induló hajó a Vigadó téren, a Pállfy (ma: Bem) téren, a margitszigeti strandfürdőnél és a sziget északi végpontján, Óbudán és a Népsziget déli (nagy-dunai) csücskénél kötött ki. 11.15 és este 10 óra között hétköznapokon hatszor, vasár- és ünnepnapokon kilencszer indult, majd június 25-től utasigényeknek jobban megfelelő menetrend bevezetésével az első reggel 7-kor, az utolsó a Szent Gellért tértől este fél 10-kor hagyta el kikötőjét. Menetideje hegymenetben 1 óra 8 perc, völgymenetben 55 perc volt. 1938-ban naponta 7 járat a Margitszigetre, 3 pedig a Szent Gellért térig közlekedett. Hogy a következő évben forgalomban volt-e, kérdéses, az 1940-es kiadású hajómenetrend Újpest végpontú viszonylatot már nem tartalmazott, s háború idején sem volt rendszeres vízi összeköttetése lakóhelyünknek a fővárossal.

A harcok végeztével kevés működő úszójármű maradt, ezért 1945. április 12-én a III. kerületi elöljáróság kezdeményezése nyomán a DGT óbudai hajógyára négy csónakot állított forgalomba Óbuda és Újpest között a Margitsziget északi csücskének érintésével. Ezen evezős csónakokat utóbb farmotorokkal szerelték fel. A DGT itthon maradt hajósai által fenntartott járat reggel 5 és este 10 óra között közlekedett, 10 pengő fizetése ellenében utazhattak rajta.

Az újjáépítést követően csak az ötvenes

évek második felében történt kísérlet Budapest belterülete és Újpest közötti hajóforgalom új-jálesztésére. 1956-ban a Magyar Hajózási Részvénytársaság (MHRT) új építésű alumíniumtestű hajókkal, úgynevezett vízibuszokkal menetrendszerinti helyi járatot létesített. A Gellért térről induló, Petőfi tér, Bem József tér, Alsó-Margitsziget, (pesti Duna-ágban) Margitsziget Nagyszálló, Szabadság (ma: Dalgály) strandfürdő, majd később Óbudai sziget, Honvéd üdülő érintésével járó vízibuszok útvonala az újpesti Árpád út felé 1958-ban módosult. (Árpád úti kikötőjének pontonja a ma-tól kb. 30 méterrel délebbre helyezkedett el.) Ebben az irányban utoljára 1965 őszéig lehetett hajóval közlekedni, a következő évtől a Fővárosi Kishajózási Vállalat részére átadott vonal már Pünkösdfürdő felé vezetett.

2011 őszén szorgos munkáskezek hozzáfogtak a Duna-part Árpád út és József Attila utca tengelyei közé eső szakaszának átépítéséhez, átkövezéséhez, ahol az ideai első félévben új kikötőhidat és pontont, valamint megállóhelyi utasvárót helyeztek el. E fejlesztés 493 millió forintos uniós pályázatból valósult meg, amellyel a dunai hajóközlekedés felélesztését vették célba. Eredményeként 2012. július 2-án megindultak a Budapesti közlekedési Központ (BKK) és a BKV Zrt. közforgalmú, munkába járást is – elvileg – elősegítő járatai, legelsőként reggel 7 órakor a „Lánchíd” – volt „Szundi” – motoros startolt Újpestről. A Haller utcáig, majd július 11-től a Kopaszi-gát–Rákóczi hídig járó D11-es jelzést viselő hajók az első két hétben reggel 7 órakor, július 16-ától 7.21-kor indulnak Árpád úti végpontjukról. Ezzel végre ismét kihasznált Újpest irányából természetes vízi útpályánk, a Duna. □

Vízibusz végállomás az Árpád útnál az 1960-as évek elején. (Fotó: Magyar Műszaki és Közlekedési Múzeum)

Beszámoló az újpesti Világosság páholy működéséről, 7. rész

Kézirat szabadkőműveseknek

Egyébként céltudatos, komoly munka jellemzi ezt az évet is. Elsősorban két fontos alkotásról kell itt megemlékeznünk. Az egyik a Szabad Lyceum újpesti osztályának a megalakítása, mely körül különösen Barta Dezső és Murányi testvér szerzett érdemeket. Az egyesület teljesen szabadkőműves befolyás alatt áll. Elnöke Murányi testvér, kinek buzgóságát mi sem jellemzi jobban, minthogy egymaga 80 tagot gyűjtött számára; a társelnökök között helyet foglal Fischer, Kis, Nagy testvér, titkára Barta Dezső testvér, választmányának többségét szintén testvérek alkotják. A T. T. megalakítására impulzust azon körülmény adott, hogy a múlt évben megkezdett népfelvilágosító akció folytatására a közművelődési körrel való együttműködés nehézkesnek és kevésbé állandónak látszott. Ezért már székfoglaló beszédében szükségesnek tartja főmester testvér, hogy minél nagyobb számban lépünk be a Társtud. Társaságba, majd május 21-én, a Martinovics páhollyal tartott közös munkán, okvetlenül megalakítandónak tartja az önálló fiókot. Az intézmény szükséges voltát Nagy testvér fej-

tegeti: Abból indul ki, hogy a választójogért folytatott küzdelmünkben nagy vereséget szenvedtünk; még nagyobb baj, hogy a társadalom e vereséget néma fatalizmussal [beenyugvással] fogadja. Nem értik meg eszméinket. Munkánkat utópiának, minket meg nyugtalan elemeknek tekintenek. A választójognak nincs több híve, mint a szervezett munkásság s annak pár ezer barátja. Fel kell világosítani a társadalmat, mily nagy érdek forog kockán a vezető osztályok kapzsisága folytán. A jövő a tanító szabadkőművességé. Mi a magunk részéről meg akarjuk tenni kötelességünket s megalkotjuk a Társadalomtudományi Társaság újpesti fiókját. Arra kérjük a megjelent vendégtestvéreket, segítsenek ebben tapasztalataikkal. Biztosíthatjuk őket arról, hogy a radikális eszmék számára kitűnő talaj Újpest. Itt nincsenek ősi családok, itt nincs hagyomány, hisz itt mindenki bevándorolt. Itt mindenki tapasztalatból tudja, mi a hitbizomány és mi a latifundium [nagybirtok]. Nincs itt másnak földje, mint az uradalomnak; mindenki ismeri itt a támogatást, melyet az oligarchia a klérus és klerikalizmussal szemben tanúsít...

Jászi Oszkár testvér csatlakozik Nagy L. testvér azon nézetéhez, hogy a szabadkőművesség első feladata a tanítás. Felemlíti, hogy éppen Újpesten állították fel rengeteg költséggel az ún. Egyetemi telepet, hogy állami pénzen, költséges színekurákkal [munkával nem járó hivatalokkal] terjessze a klerikalizmus és nacionalizmus áfiumát [a nemzeti gondolat uralma, ami megmérgezi a társadalom életét]. Készséggel ígéri meg a Martinovics páholy támogatását ő is, meg az utána felszólító Rónai testvér is.

Alkalmos profánok bevonásával a nyári szünet alatt meg is alakul, az egylet elnöke Nagy L., titkára G. S., s e sorok írásakor már maga vette kezébe és rendezti a sorozatos előadásokat, állandó nagy közösség érdeklődése mellett, kéthetenként az újpesti városházán.

Szabadkőműves kőtény

Részt vett a páholy az egész szabadkőművességet érdeklő munkásságban is.

Így a páholy őszi körlevelét tárgyalván, Fischer tv előadása alapján megszövegezte a maga véleményét, melyet táblában közölt az összes testvérpáholyokkal is s melyben kifejtette, hogy a szabadkőművesség első feladata a tömegek tanítása, szellemi irányítása. Ugyanilyen értelmű választ adtunk nagybecskereki Világ szabadkőműves kör táblájára is.

Október 29-i munkánkon tárgyaltuk Kis tb. főmester testvérünk referálása alapján a szombathelyi Ébredés páholyának azon tábláját, melyben állást foglal a törvénytelen gyermekeknek az új polgári törvényben tervezett megbélyegző elkülönítése s maga a törvénytelen elnevezés ellen. Kis testvérünk indítványára a páholy nemcsak, hogy elfogadja az Ébredés páholy indítványát, hanem a maga részéről az embertelen jogállapot megszüntetésére minél intenzívebb akció megindítását is szükségesnek tartja. Szóba hozza V. L. testvér ezen alkalommal a szülők utólagos házassága által törvényesített gyermekek ügyét is, kik közül az 1896. év előtt születtek a születésük stigmáját egész életükön keresztül kénytelenek hurcolni, mivel a miniszteri rendeletnek hatálya, mely megengedi, hogy az így törvényesített gyermek születési kivonata csak tartalmi hűséggel (tehát a törvénytelen születés említése nélkül) állítható ki, nem terjed ki a felekezeti anyakönyvekre. Sőt az állami anyakönyvvezetők sem tartják magukra nézve kötelezőnek a miniszteri rendeletet (igaz, hogy ez csak megengedi nekik, de nem kötelezi őket a megbélyegző elnevezés elhagyására), amennyiben egyes testvérek határozott adatokkal rendelkeznek arra nézve, hogy az utólagos törvényesítés ténye még mindig feljegyezteti[k] az anyakönyvi kivonat lapszélére. A páholy elhatározza, hogy legalább a maga keletén intézkedni fog, hogy ezentúl a kivonatok, [a] humanus[an], csak tartalmi hűséggel állíttassanak ki, s felkéri tb. főmesterét, hogy az ügyvédi kamarát iparkodják, ha a dolog tárgyalásra kerül, hasonló állásfoglalásra bírni.

Önálló indítvánnyal is lépett a páholy a szövetségtanács felé. Egy konkrét esetből kifolyólag ugyanis Wolfner testvér indítványára felírta a Világosság s Nagypáholyhoz, hogy figyelmeztesse a testvéreket, hogy a keresőkül

jelentkező profánokkal szemben nagyobb diszkréciót [tapintatot] tanúsítsanak s magukat időnek előtte szabadkőművesekként meg ne ismertessék s elsietett gratulációikkal az esetleg felvételt nem is nyerő profánnak vagy a páholy-nak kellemetlenséget ne okozzanak. Indítványunkat a szövetségtanács el is fogadta s azt munkatáblájában az összes testvérekkel tudatta.

Egyéb érdekes felolvasások is voltak páholyunkban. Így febr. 19-én Schweiger testvér, a Galilei páholy tagja tartott előadást a kormány választójogi tervezetéről, fejtegette annak szűkkeblű voltát. Ugyanakkor Fischer tv számolt be „Látogatás az ellenfél táborában” c. előadásában a kongregáció egy üléséről, melyen személyesen részt vett.

Február 26-án Kis tb. főmester Láncki Jenőnek „Szocializmus és ethika” c. munkáját ismertette, márc. 12-én Bíró testvér tartott előadást Madsar Józsefnek „Hogyan lett az ember?” c. munkája alapján. Április 2-án oktató munkát tartottunk, melyen Kis testvér a szabadkőművesi szimbólumokról értekezett. Ápr. 9-én Fischer testvér „Korunk képe a magyarországi középiskolában” címmel a mai tanterv fonákságát tette szóvá. Ápr. 23-án Bolgár testvér ismertette Bresztovszky műve alapján Magyarország fekete statisztikáját, melynek adatait főmester testvér egészítette ki Újpest szomorú közegészségügyi viszonyainak ismertetésével. Május 28-án és okt. 22-én Boér testvér olvasott fel „Hit és erkölcsstan az iskolában” címen, ismertetvén a franciaországi profán erkölcsoktatást és sürgeti, hogy francia mintára mi is adjunk ki az erkölcsstanítás vezérfonalául kátét.

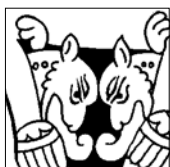
(Folytatjuk...)

(Közreadja: Kadlecovits Géza)

Szabadkőműves fejfedő

Vasúti járműgyártás Istvántelken

A vasúti járműveket meghatározott időközönként, vagy bizonyos futási teljesítmény elérése után felülvizsgálják, és az észlelt hibákat kijavítják. A vizsgálatokat és javításokat általában a vasúttársaság járműfenntartási szolgálata (járműjavító műhelyek, mozdony- és kocsiszolgálat) végzi. A műszakilag és anyagilag magasabb szintű javítás a vasúti műhelyek (főműhelyek, üzemek, kft-k stb.) feladata. Adódhat azonban olyan gazdasági vagy történelmi helyzet, amely szükségessé teheti, hogy a vasúti műhelyek a javításokon és felújításokon túl, új vasúti járművek gyártásával és korszerűsítésével is foglalkozzanak. A korábban Rákospalota (Palotaújfalu), ma Újpest területén fekvő – Istvántelki MÁV főműhely (egy időben Landler Jenő MÁV Járműjavító Üzemi Vállalat) történetében többször is sor került különböző vasúti járművek készítésére.

A budapesti MÁV Gépgyár 1907 októberében adta át a MÁV részére az első két V. osztályú (később 375. sorozatú), a másodrangú vonalakra alkalmas, szertartályos gőzmozdonyt, amely 1'C1' tengely-elrendezéssel készült. A vonat kerekeinek átmérője 1180 mm, a lokomotív engedélyezett legnagyobb sebessége 60 km/h, a kéthengeres kazán gőznyomása 14 bar volt.

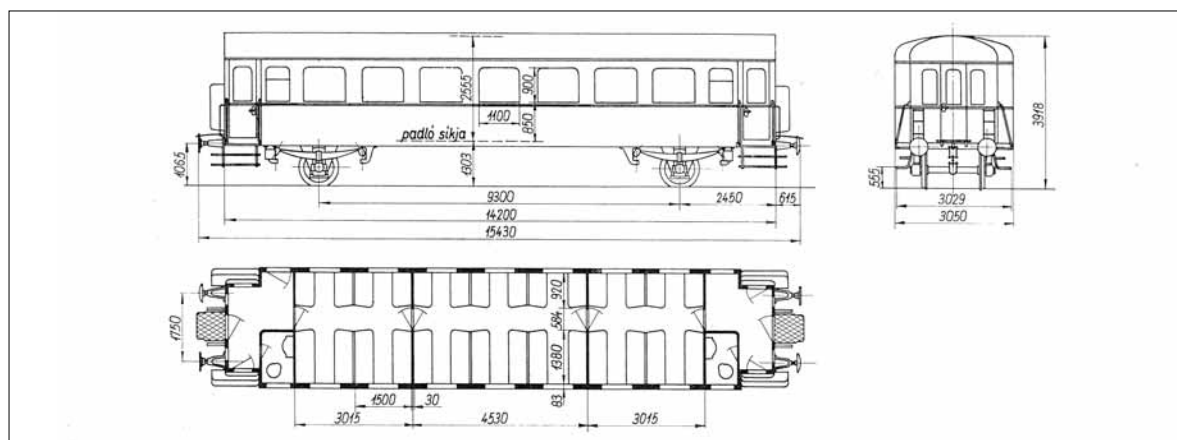
A gőzhengerek munkavégzését irányító belső beömlésű körtolattyú mozgását Heusinger vezérmű végezte. A MÁV 375. sorozatú, ikergépes mozdonyokat a háborús rézhiány miatt 1916-tól állókazánokkal készítették.

A mozdonyok további műszaki jellemzői: a tapadástól számított vonóerő 50 855 N; a mozdony tömege szolgálatkész állapotban 52,8 t; a maximális tengelyterhelés 10,8 t; a jármű teljes hossza (ütközőtől ütközőig) 10 930 mm; a szén tárolása pedig a szertartályban történt. A lokomotív legnagyobb teljesítménye 590 LE (434 kW) volt.

Az 1919-ig gyártott 375. sorozatszámú gőzmozdonyok közül a MÁV Gépgyár túlterheltsége miatt 1916-tól 1919-ig – az első világháború alatt – a MÁV Északi főműhelye és az Istvántelki MÁV főműhely 30-30 darabot készített el. A mozdonyok készítéséhez szükséges fődarabok a hazai vasúti járműgyárakban, az alkatrészek pedig a MÁV főműhelyekben és műhelyekben készültek, a jármű összeszerelése pedig Istvántelken történt.

„Acélvázásítás” Istvántelken

A felújításra érett, korszerűtlen és az utasokra balesetveszélyes favázás kéttengelyű személykocsik „acélvázásítását” a MÁV az 1950-es évek közepén határozta el. A jármű-

A kéttengelyű 2. osztályú személykocsik az 1950-es évek végén Istvántelken kaptak acélvázat

vek korszerűsítését a MÁV járműjavító üzemekben: Szolnokon, Debrecenben, Szombathelyen és Istvánfelken végezték, több száz ilyen vasúti személykocsit „acélvázásítottak” 1956 és 1963 között. A járművek 1. és 2. osztályú kivitelben készültek. Istvánfelken 1957 és 1959 között az „Az 16 000” jelű 1. osztályú, 1956 és 1960 között pedig a „Bz 56 500” jelű 2. osztályú kéttengelyű személygépkocsikat acélvázásították.

Az átépített kocsik villamos világításúak voltak, az utasterek falait műanyag lemezekkel (formika) burkolták. Az üléseket 2. osztályon műbőrrel, illetve 1. osztályon kárpittal vonták be. A kocsikat 80 km/h legnagyobb sebességre engedélyezték. A járművek teljes hossza 15 430 mm, tengelytávolsága 9300 mm, szélessége 3050 mm, magassága 3918 mm, az utastér belső magassága pedig 2555 mm. A járművek mindkét végén 1-1 WC-mosdó helyiséget helyeztek el.

Az 1. osztályú kocsik önsúlya 20,5 t, a 2. osztályú kocsiké pedig 21 t volt; az ülőhelyek száma 1. osztályon 48, 2. osztályon 70.

Istvánfelken az „acélvázásítás” során a következő főbb műveleteket végezték: a régi faszervezetű kocsiszekrényt teljesen eltávolították az alvázról, majd a megtisztított régi alvázra felépítették az új „acél” kocsiszekrényt, melyet előregyártott elemekből állították össze.

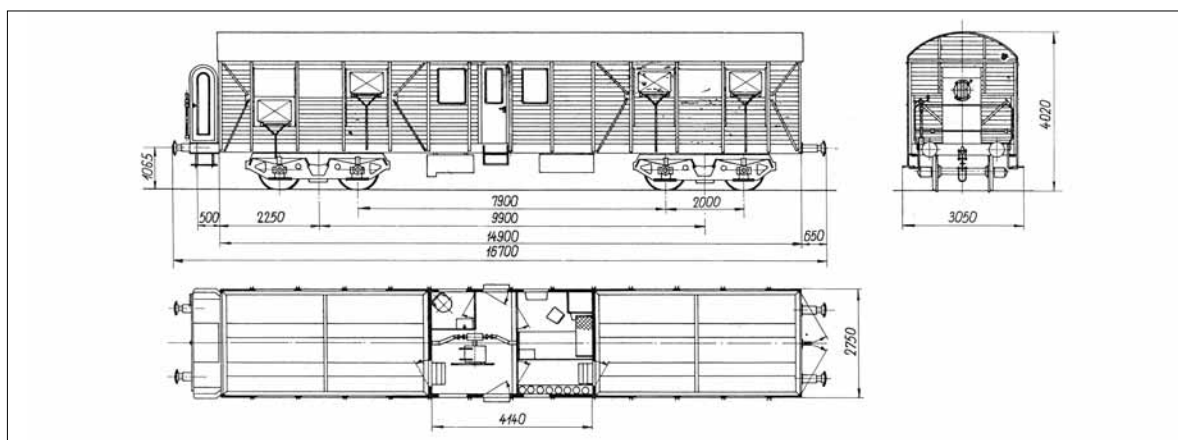
Élőhal-szállító vasúti kocsik gyártása

A magyar édesvízi hal az 1960-as évek elején keresett hústermék volt Európa nyugati országaiban. A halakat élő állapotban kellett

eljuttatni hazánkból a fogyasztás helyére. Abban az időben az élő halak szállítására legoptimálisabbnak a vasúti közlekedés bizonyult. A vasúton történő szállításhoz azonban speciális vasúti járművekre volt szükség. Ezért a Halértékesítő Vállalat – amely magyar állami cég volt – 1962-ben 20 db négytengelyű hal-szállító vasúti kocsit beszerzését határozta el. Az akkori magyar vasúti járműgyárak (Ganz-MÁVAG, Győri Vagon- és Gépgyár) azonban kapacitáshiányra hivatkozva nem tudták azokat elkészíteni, ezért a kocsik gyártásával a MÁV járműjavító üzemeket bízták meg. Így került sor 1963–64-ben az Istvánfelki MÁV főműhelyben tíz darab négytengelyű élőhal-szállító kocsit elkészítésére.

A jármű főbb műszaki adatai: saját tömeg (önsúly) 31 t, rakománytömeg (raksúly) 16 t, rakterület 24,5 m², raktérfogat 27,4 m³. Tengelyterhelés 123 kN, teljes hossza 16 700 mm, teljes szélessége 2750 mm, magassága 4020 mm. Különleges szerelvények: 1 db motor, 1 db szivattyú, 4 db elzáró szelep. A kocsit oldalburkolatát horonycsapos fenyődeszkából alakították ki. A jármű terveit a MÁV Tervezőintézet készítette.

A hal-szállító kocsikban nagyméretű tartályokat helyeztek el. Ezeket 50%-ban hallal, 50%-ban vízzel töltötték fel. A tárolóvíz felfrissítését a jármű közepén kialakított kezelőfülke mellett elhelyezett oxigénpalackokból biztosították. Ugyancsak a kocsit középső részén, a járműkísérő/kezelő részére étkező-, fekvőhelyiséget és mosdót létesítettek. □

A négytengelyű hal-szállító kocsik tervezésében a cikk szerzője is közreműködött a '60-as évek elején

A Szent László tér tűzfalainak rejtett(?) titkai

Az alapvetően három periódusra osztható szocialista építészetet gyakran azonosítják annak második periódusával, a szocialista realizmussal, azaz a szocreállal. Kétségtelen, hogy ebben a szelvényben épültek szinte teljes városok (pl. Sztálinváros – ma Dunaújváros), vagy városrészek (pl. a Kerepesi úton a Pillangó utca és az Őrs Vezér tere közötti lakótelep), vagy akár Újpesten a cipőgyári óvoda, de a korszak első periódusának, az ún. funkcionalizmusnak voltak olyan egyedi megnyilvánulásai is, mint a Szent László téri Pintér Béla által 1951 és 1956 között tervezett egyszobás lakásokat – összesen 144-et – magukba foglaló lakóépületek, a tűzfalaikon látható sgraffitókkal. (A sgraffito olyan sajátos „falfestési” – homlokzatzdíszítő – eljárás, amelynek során több rétegben különböző színű vakolatrétegeket

hordanak fel, majd a művész tervei szerint bizonyos rétegeket „kikaparnak”, így hozva létre egy egyedi művészeti alkotást.)

A városközpont felől a Klauzál utca és a Szent László tér sarkán az épület északi és délkeleti tűzfalán egyaránt található egy-egy sgraffito, amely Rákosy Zoltán munkája. Mindkét alkotás a nő, az asszony társadalmi szerepével van összefüggésben. Az északi homlokzaton az anyaság, a délkeleti homlokzaton a hagyományos női munkát és a nőnek a családban betöltött, családot összetartó szerepét mutatja be a művész. Újpesten még egy munkája található, az újpesti munkásotthon nyugati falán egy freskó, amely védett. A városközpont szanálása során – bár a Munkásotthont lebontották – az érintett fal a freskóval együtt megmaradt (Munkásotthon u. – Erzsébet u. sarok) és köré építették az akkor Szabó Ervin könyvtár egyik újpesti fiókját. Az épület ma egyházi célokat szolgál, a freskót drapéria takarja. Várható, hogy esetleges bérlováltás során a freskó ismét látható lesz.

Rákosy Zoltán festőművész 1910-ben, Sepsiszentgyörgyön (ma: Románia) született, és 61 évesen Budapesten hunyt el. A Képzőművészeti Főiskolán 1930–35 között Vaszary János tanítványa volt. 1949-től haláláig az Iparművészeti Főiskolán tanított, művészként jórészt dekoratív, monumentális falképeket festett. Három olajfestményét a Nemzeti Galéria őrzi.

Rákosy Zoltán sgraffitója a Szent László tér 13. sz. épület északi falán (1951)

Rákosy Zoltán sgraffitója a Szent László tér 13. sz. épület délkeleti falán (1951)

Domanovszky Endre sgraffitója díszíti a Szent László tér 5. szám alatti északi – Türr István utcai – tűzfalát. Az alkotás a zene, az énekművészet dicsérete. A festőművész 1907-ben Budapesten született és ugyanitt halt meg 1974-ben. A képzőművészeti főiskolán Glatz Oszkár tanítványa volt, első kiállítása 1929-ben nyílt meg a Tavaszi Szalonban. 1931-től az Iparművészeti Főiskolán tanított. 1945-től a Képzőművészeti Főiskolán ornamentika-szerkesztést és kárpitszövést tanított, 1949-től ugyanitt festőtanárként működött. 1956-ban a Képzőművészeti Főiskola főigazgatója lett. Monumentális pannókat, freskókat készített, de festett csendéleteket és foglalkoztatta a gobelintervezés is. 1958-ban a brüsszeli világkiállításon az ő pannója díszítette a magyar pavilont. Munkácsy-díjat 1952-ben, Kossuth-díjat 1953-ban és 1956-ban – éppen a Szent László téri sgraffito készítésének időszakában –, érdemes művészi címet 1960-ban, kiváló művészi címet 1965-ben kapott.

A Szent László tér 8. számú épületet két művész három sgraffitója díszíti. Kádár György műve az épület délnyugati, Klapka György utcai falán található. A fát ültető család a szocializmust építő ember életörömét, a jövőbe vetett hitét hivatott szimbolizálni, a művész kubizmust és konstruktivizmust öt-

vöző, a világos és sötét foltokkal „játszó”, az alkotó falfestészetére (elsősorban az egyéb, épületbelsőben alkalmazott pannókra) jellemző stílusjegyekkel.

Kádár György festőművész, egyetemi tanár 1912-ben Budapesten született, és kilencven éves korában ugyancsak a fővárosban hunyt el. Előbb szabadiskolában, majd Párizsban, az École Technique Supérieur Art et Publicitén tanult. Pályája elején könyvgrafikával és plakáttervezéssel foglalkozott. Sgraffitót, mozaikot, pannót, faintarziát és gobelint, rajzokat és rézkarcokat egyaránt készített. Az 1958-as brüsszeli világkiállításon a magyar pavilon nagydíjas faliképét feleségével, Túry Máriával közösen alkotta. 1964-ben Rómában, 1986-ban az Egyesült Államok több nagyvárosában mutatta be műveit. 1948-tól 49-ig az Iparművészeti Főiskolán, 1949-től negyedszázadon keresztül a Képzőművészeti Főiskolán tanított. Kossuth- és Munkácsy-díjas, érdemes és kiváló művész, a Köz-művelődésért Díj tulajdonosa.

Ugyanezen épület, a Szent László tér 8. északi – a lépcsős alaprajzi elrendezésből adódóan, már a Nagysándor József utcáról látható – tűzfalait Göllner Miklósnak a „szocialista embertípust” dicsőítő sgraffitói díszítik. Az egyik alkotás – a három (rubens-i termetű)

Domanovszky Endre sgraffitója a Szent László tér 5. sz. épület északi falán (1951)

gyümölcszedő lány – talán a termékenység, az állványon dolgozó építőmunkások a szebb jövő jelképei.

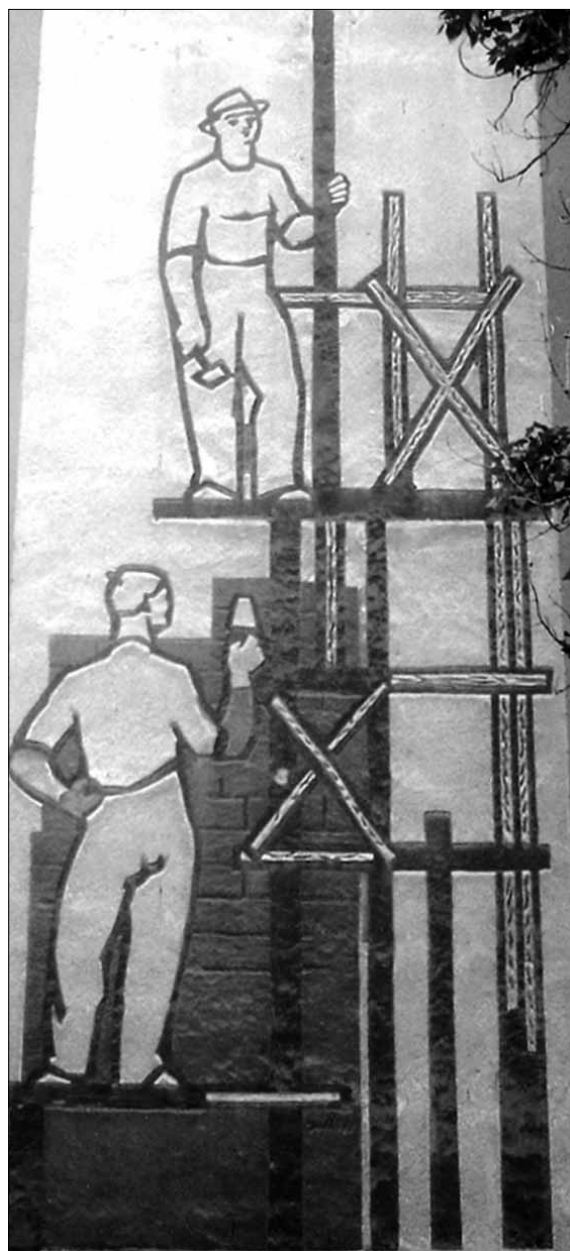
Göllner Miklós festőművész, grafikus Besztercebányán (ma: Szlovákia) született 1902-ben és 1977-ben hunyt el Szentendrén. Glatz Oszkár és Csók István tanítványaként végzett a Képzőművészeti Főiskolán 1925-ben. Első kiállítását 1926-ban Vácott rendezték. A második világháború előtt ipariskolában, 1946-tól 64-ig a Képző- és Iparművészeti Gimnáziumban tanított. 1930-1940 között Tihanyba járt festeni, ahol Egry József volt rá hatással, de – saját vallomása szerint – a francia kubizmus és Picasso látásmódja is. A képszerűség és a fényjelenségek egységbe komponálása foglalkoztatta. Szentendrei időszakát rajzosabb motívumok jellemzik. „Szélid konstruktivistának” is nevezik. Dolgozott szénrel, pasztellel, olajjal, akvarellal. Kiállított a Műcsarnokban, a Nemzeti Szalonban, az Ernst Múzeumban. Munkácsy-díjat 1968-ban kapott. Állandó kiállítása Keszthelyen található.

Kádár György: Faültetők sgraffitója a Szent László tér 8. sz. épület tűzfalán

A cikkben bemutatott alkotások a kor sajátos kifejezési formái, de a város történelmének egy időszakát illusztrálják nemzetközi hírű művészek „ecsetvonásaival”. □

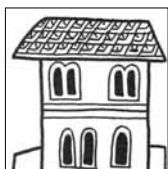
*A szerző ezúton köszöni meg Meditz László okl. építészmérnök segítségét. A cikkben szereplő művészek életrajzi adatait az Újpest lexikon alapján közöljük.

Göllner Miklós: Építőmunkások sgraffitója a Szent László tér 8. sz. épület tűzfalán

DR. HOLLÓSI ANTAL

50 éve alakult az Újpesti Urológiai Osztály 1962-(2007)

Amikor 1895-ben a Károlyi Sándor kórház megkezdte működését, valóra váltva gróf Károlyi István, a település alapítójának szándékát, bizonyára senki sem gondolhatta, hogy az akkor létrejött osztályok által képviselt szakmai ellátó rendszer több mint 100 év múlva, bár egészen más körülmények között és előzmények után, de szinte hasonmásként jelenik meg napjainkban. A grófi család alapgondolata az volt ugyanis, hogy az itt élők (az uradalom alkalmazottai és Rákospalota, Újpest és a környező települések lakosai) számára egy általános, alapszintű belgyógyászati és sebészeti jellegű, valamint szülészeti fekvő- és járóbeteg-ellátást nyújtson. A nyilvános jelleg megszerzése után különösen fontos volt, hogy az akkor még e „nagy szakmák” körébe tartozó területek is elérhetők legyenek az itt élők számára. A sebészet akkoriban jelentette a baleseti sebészetet, de magában foglalta az urológiát is. Az akkori belgyógyászok és sebészek legjobbjai minden területnek kiváló művelői voltak. Az idők folyamán mégis jelentkeztek ezen ún. szubdiszciplínák önállósulási igényei, amit a technikai fejlődés is elősegített. Ez vezetett az urológia, az érsebészet, szívsebészet, mellkas sebészet és más szakmák önállósodásához. Az egyre magasabb színvonalú műszerezettség mind technikai, mind humán erőforrás oldalról egy-egy terület szélesebb körű, mélyebb ismereteit igényelte, annak ellenére, hogy a gyógyítás alapelvei nem változtak. Az újpesti emberek igénye a magasabb színvonalú, szélesebb körű ellátásra és a folyamatosan gyarapodó település (község, majd város) lehetőségei mindig is meghatározói voltak a fejlődésnek e területen is. Így jött létre a gyermek (Árpád) kórház, a Szülőotthon, majd később a Városi Kórház, ami máig az újpesti polgárok példaértékű városszeretettét bizonyítja.

Dr. Pitrolffy-Szabó Bélát 1951-ben – az egy éve átadott – Szakorvosi Rendelőintézet igazgatója Palócz Gyula dr. megbízta az urológiai rendelés vezetésével. Pitrolffy-Szabó Béla 1903. január 10-én Belsőbölcsön, Borsod megyében született. 35 évesen került az Urológiai Klinikára, mégis alig két év múlva, 1940-ben Illyés professzor magántanári kinevezésre terjeszti fel. 1942-ben a Magyar Urológia folyóirat helyettes szerkesztője lett. 17 évi klinikai működése alatt 30 tudományos dolgozata jelent meg, hazai és külföldi orvosegyesületekben 15 tudományos előadást tartott. 1945-ben Pitrolffy-Szabó Béla – ekkor 42 éves, sebész és urológus, egyetemi magántanár – állása a klinikán megszűnt, nem kapott „igazolást”. 1955. január elsejével a Fővárosi Tanács engedélyt adott az Árpád Kórház igazgatóságának arra, hogy sebészetén egy 10 ágyas urológiai részleg működhessen. Egy későbbi beszámolóban a részleg működéséről Pitrolffy-Szabó Béla így írt: „Az urológiai részleg felvevő képessége kicsi volt, mégis működésének kezdete óta a IV. és XV. kerület betegeinek ellátásával nagy segítséget jelentett. A súlyos urológiai betegek elhelyezése más távolabbi osztályokra csak nagy nehézségekkel és késésekkel oldható meg. Egy urológiai osztály létesítésével a fent vázolt kiesés megoldható volna.”

Dr. Pitrolffy-Szabó Béla emléktáblája

1961-ben Újpest úgy határozott, hogy Urológiai Osztályt létesít a fenntartásában lévő Árpád Kórházban az „A” épület földszintjén. Az osztályvezetői pályázat kapcsán az akkoriban a szakma legkiválóbbjának számító Noszkay Aurél professzor is az akkor 59 éves szakember megbízását javasolta, annak ellenére, hogy általában saját tanítványait ajánlotta.

Az 50 ágyas Osztály munkatársai 1962-től elsőként dr. Frekot Nándor, dr. Horváth László és dr. Farkas György voltak. Frekot Nándor dr. később a kórház főigazgatója lett, igen sokat segített az osztály 1985-ös felújításában. Az Urológiai Osztály munkáját Pitrolffy-Szabó Béla főorvos kiválóan szervezte és irányította. Volt munkatársai szerint halk szavú, csendes úriember volt, mégis tekintélyt parancsoló tudással és betegszeretettel. Pitrolffy-Szabó Béla tudományos közleményei szinte az urológia egész vertikumát felölelik, a szakma minden fontos kérdésével foglalkozott. Munkái igen alaposak és elsősorban gyakorlati indíttatásúak. Az osztály, vezetése alatt (1974-ig) sok tekintetben országos rangot vívott ki magának. Nyugdíjba vonulása után még 1983-ig rendelt a rákospalotai szakrendelőben. 1985 végén hunyt el.

Utódja a budapesti Urológiai Klinikáról érkező dr. Kottász Sándor lett, aki 1975. májusban, harminckilenc évesen nyerve kinevezést az újpesti Árpád Kórház Urológiai Osztályának élére. Vezetése alatt az osztály gyorsan fejlődött mind műszerezettségében, mind tevékenységében. 1978-ban költözött a Városi Kórházba, a korábbi tüdősebészeti helyére, majd jelentős átépítést követően, korszerű műtő, külön endoszkópos műtő, vizsgáló és szociális helyiségek kialakítása történt. Új műtéti beavatkozásokat vezetett be, az osztály életében döntő esemény volt, amikor hazánkban elsőként 1991. július 3.-án elvégezték az első mobil rendszerben működő extrakorporális kőzúást. Ez meghatározó profillá vált és nem csak fővárosi, hanem országosan is elismert szakmai műhely alakult ki. A tevékenység feltételeinek kialakításában és a tudományos feldolgozásban Siller György

dr. és Pálfi Zoltán dr. elvülhetetlen érdemeket szerzett. Ugyancsak elismert profil volt a baleseti sebészethez kapcsolódó urotraumatológia, melyben Fritz Ferenc dr. szerzett nagy tapasztalatot. Kottász főorvos 2002-ben nyugdíjba vonult.

Dr. Böszörményi-Nagy Géza kandidátus személyében az Osztály élére ismét az Urológiai Klinikáról került osztályvezető. A korábbi profilokat megtartva fejlesztette tovább az osztály tevékenységét. Korszerű endourológiai beavatkozások mellett elkezdődtek a radikális daganatsebészeti beavatkozások. Új endoszkópos műtőt alakítottak ki, az ambulanciát alkalmassá tették a megnövekedett betegforgalom kiszolgálására. Az osztály élénk tudományos aktivitását tankönyvfejezetek, könyvrészlet, számos publikáció, hazai és nemzetközi előadás, valamint továbbképző előadások szervezése fémjelezte. A járóbeteg-ellátást dr. Keszthelyi László főorvos és dr. Márkus Szabolcs végezték. Dr. Böszörményi-Nagy Géza kiemelkedő érdeme, hogy az osztályalapító Pitrolffy-Szabó Béla születésének 100. évfordulóján emléktábla avatást és magas színvonalú szimpóziumot szervezett. 2007. január elsejétől a Bajcsy-Zsilinszky Kórház Urológiai Osztályának osztályvezetője lett. Az egészségügyi reform néven megismert intézkedéssel az akkori miniszter a Szülészeti és Nőgyógyászati Osztály, valamint az Urológiai Osztály megszüntetése mellett döntött.

Mára már csak kitűnő elődeink emlékének tisztelete és a büszkeség maradt számunkra, hogy ezen az osztályon nevelkedett számos, tudományos fokozattal, professzori címmel rendelkező kollégánk. Az újpesti és rákospalotai szakrendelés mai vezetői is „Kottász tanítványok” voltak. Ezen kívül még él bennünk a remény, hogy legalább a városalapító szándéka szerint a 115 évvel ezelőtti színvonalon juthatnak az újpesti polgárok megfelelő egészségügyi ellátáshoz.* □

*A szerző ezúton mond köszönetet dr. Böszörményi-Nagy Gézának az adatok pontosításáért.

„Újpest-Központ végállomás!”, 8. rész: Ami a metróátadással járt...

1990 nyarán-őszén jórészen birtokba vehették az autósok a Váci út angyalföldi szakaszát, s Újpesten az Árpád úti csomópont forgalmát ismét jelzőlámpa irányította. Decemberre a megújult Árpád úton a Temesvári, Kemény Gusztáv és Erzsébet utcák lámpás csomópontokká váltak, és a Bajcsy-Zsilinszky (ma: István) úton is üzembe helyezték az Árpád úti, valamint a Petőfi, Rezi Károly (ma: Király) és Komját Aladár (ma: Lőrinc) utcai lámpákat. Ősz végére végleges burkolatot kapott Újpest főútja, melyen forgalma megindulásáig helyenként építési célú gépjárművek parkoltak. A metró startjának december 15-i napján négy és fél éves szünet után ismét birtokba vehették közúti járművek Temesvári és Rózsa utcák közötti szakaszát. Az év végére a Bajcsy-Zsilinszky út is elnyerte jelenlegi arculatát. November 19-től a 30-as és gyors 30-as buszok Városháza előtti megállóját Baross tér felé kb. 50 m-rel előbbre mai (az egykori autóparkoló, majd ideiglenes villamosmegálló) helyére tették át.

1990. december 14-én, pénteken ünnepélyes megnyitó keretében dr. Demszky Gábor főpolgármester avatta fel a metró, ünnepi beszédet Siklós Csaba közlekedési és hírközlési miniszter mondott. E napon utoljára szállították utasaikat a 3V (Árpád híd–Szilágyi utca), gyors 20A (Keleti pályaudvar–Munkásotthon utca), gyors 30-as (Keleti pályaudvar–Megyer, Szondi utca), gyors 43-as (Árpád híd–Petőfi laktanya) és gyors 84-es (Moszkva tér–Szilágyi utca) buszjáratok, amelyek esti üzemműködésükkel végleg megszűntek. Másnap, 15-étől a gyors 96-os, 104-es, 104A és 120-as kocsijai immár a megújult Árpád úton haladtak keresztül. Újpest-Központ végállomást szintén e naptól használták a lerövidített 20-as, az István tértől meghosszabbított 147-es, valamint az új, Rákospalota, Sipos Dénes (ma: Székely Elek) útig csak hétköznapi reggeli és délutáni csúcsidőben járó

gyors 170-es kocsijai, utóbbi december 17-étől. E hely lett végpontja a Kőbánya-Kispest felől érkező 182É éjszakai járatnak is. Ekkor vezették be a Petőfi és Bán Tibor (ma: Kassai) utcákon való visszafordulást. A szintén csak csúcsidőben járó gyors 25A a Mexikói úttól érkezett a Bajcsy-Zsilinszky út 8. előtti megállójához, 17-étől. A 120-as végállomása a mai Burger King épülete elé került, a Bajcsy-Zsilinszky út 5. előtt azóta a Szondi utca felé tartó 30-as buszok állnak meg, utóbbiak új István téri megállóját a Petőfi és Jókai utcák között alakították ki.

A villamosok Munkásotthon utcánál lévő le- és felszállóhelye 15-étől „Újpest-Központ” néven működik. Rákospalota és Káposztásmegyer felé az aluljáró kijáratához, mai helyére, a Lehel tér felé ekkortól az Újpesti Áruházal szemközt fekvő peronhoz tették át. Két nappal később üzembe helyezték a 14-es csak csúcsidőben közlekedő betétjáratát 11-es jelzéssel Angyalföld kocsisín és Káposztásmegyer között.

Újpest Városkapu metróállomás mindkét végénél szünetelt autóbussz végállomás. Déli oldalán a volt Újpest kocsisín nyitott tárolótere helyén az angyalföldi Váci úton egyedülként megmaradó új 43-as busznak (Árpád híd–Petőfi laktanya) volt középvégállomása, s innen indult a szintén új gyors 122-es Káposztásmegyer II.-re. A metrómegálló északi felén a Temesvári utcában kialakított fordulóból a Szilágyi utcától eddig meghosszabbított 121-es indul vissza azóta is.

A metró fölötti Újpest jelentős átalakuláson ment át fél évtizeden keresztül. Kisvárosi hangulatú „szűkre szabott” főútjai helyett központjában elsőre cseppet sem barátságos aszfalt és betontenger keletkezett, Városkapu környéke pedig az Árpád út menti foghíjas házakkal és földbe ültetett fák hiányával a befeszültség érzetét kelti ma is. Ennek az átmeneti, metrónak „köszönhető” öt évnek kívántunk emléket állítani sorozatunkkal. □

DR. FÁBRY GYÖRGY

Emlékek a régi Újpestről

Újpest, Virág utca...

A Virág utca a Deák utcától a Lőrinc utcáig öt házból állt a Duna felé eső (nyugati) oldalon. A Deák utcánál lévő kertben egy régi módon épült tornyos, vörös klinkertéglás ház állt. Mellette teljes utcai frontos középkapus okkersárga ház, amely Sternstahl Miksa műbútorasztalosé volt. A következő ház nagy kerttel nagyanyámé volt. Az utcára merőlegesen egy hosszútornácós ház és a kert végében az utcával párhuzamosan egy újabb ház, amelyet anyai nagyapám építtetett anyámnak, mintegy nászajándékkul. A közepén üveges veranda, tetején zöld, fa-háromszöges homlokzatú tető. A homlokzaton kiírva: ÁGOTA-LAK. (Édesanyámat hívták Ágotának.) Ott születtem 1927. december 11-én. Abban a hónapban rettentően sok hó esett, a templomba se tudtak elvinni, az evangélikus lelkész házhoz jött, és ott keresztelt meg.

Édesapám és szülei római katolikusok voltak, de édesapám anyai nagyapám „kérésére” reverzalist adott. Vagyis az egyházi esküvő az újpesti evangélikus templomban volt, és a születendő gyermekek az édesanyám vallását követték, azaz én is és a húgom is evangélikusak lettünk.

Visszatérve a régi Virág utcára (amely az 1980-as újpesti szerencsétlen szanalások miatt örökre eltűnt), a régi kertés ház déli oldalát Varga építőmester házának tűzfala határolta. Az árnyék miatt csupa borostyán borította a falat, és végig az ágyást. A kert nagy volt és szép. Egy hatalmas ezüstfa (olajfa) állt a keretben, sok jukka, és rózsalugasok szegélyezték a gyept. Az Ágota-lak déli oldalán, néhány lépcsőn és kiskapun át, egy magasított betonfolyosó nyílt. Varga bácsi háza előtt az utca felé egy kis kert, mögötte pedig egy nagyobb kert terült el. A betonfolyosó ezeknél kissé magasabban állt, és a telek nyugati részén két szoba-konyhás lakás is volt, a folyosó végén WC-vel. Az egyik lakásban apám nagyon kedves keresztanyja lakott férjével, az öreg Nedeczky Ottó bácsival.

1935-ben meghalt nagyanyám, Nádasdi Tersztyánszky Julianna özv. Fábry Jenőné. Apámat nagyon megviselte az édesanyja halála és az egész családnak nehéz helyzetbe került. A Virág utcai házat mindenestől el kellett adni. Hiába mondta annak idején az anyai nagyapám, hogy az anyámnak adott házat ne a Virág utcai osztatlan telken építsék fel, hanem külön telken; sajnos az apám addig erősködött, míg végül az Ágota-lak az osztatlan régi telekre épült. A nagyanyám halála után elkezdődött az „örökösödési háború”. Apámnak, mint legkisebb fiúnak, két édes bátyja és két mostoha bátyja volt. Ezek a testvérek követelték a rájuk eső örökrészt. Emiatt az egész telket és a két házat „dobra verték”, mi a szomszéd Varga-féle ház hátsó részén fekvő szoba-konyhába költöztünk.

Én akkor hatéves kisfiú voltam és apám nagyon szépen elmagyarázta, hogy az én kötelességem lesz majd a Virág utcai házat visszaszerezni. Ünnepelesen a kezembe nyomta a ház kerti (utcai) kapukulcsait. A háromszobás, fürdőszobás, külön WC-s, konyhás, verandás, teljesen bebútorozott házból így kerültünk a szomszédba, a szoba-konyhába.

Az Erzsébet utcai elemi

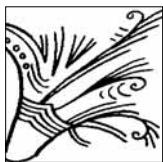
A Lőrinc utca és Erzsébet utca sarkán volt a legközelebbi elemi iskola, négy évig odajártam iskolába. Miklós Marcsa néni tanított. Rendkívül kedves, türelmes, kitűnő tanítónő volt. Az elemiben mindig jeles voltam, hamar megtanultam írni, olvasni, számolni. A IV. osztályban Szakál igazgató úr tanított. A tankönyveink nagyon jók voltak, szép rajzokkal, értelmes, hasznos írásokkal. Emlékszem, hogy pl. a III.-os tankönyvben sok írás Szondy Györgytől származott (pl. a vízi járművek a bődönhajótól a gőzhajóig).

Szakál igazgató úr feladatul adta, hogy ezeket a rajzokat próbáljuk meg otthon – lecke gyanánt – lerajzolni. Egyébként ő is jól tanított. Egyetlen különös tulajdonsága volt: az iskola kapujában le kellett venni a sapkát. Szerinte

az iskola olyan, mint a templom. Akinek a fején sapkát talált, annak lekapta a fejről és elhajította (sok sapka a szekrény tetején landolt). Írni háromsoros füzetbe írtunk, dőlt betűkkel. Olyan szépírás volt, hogy élvezettel írtam, különösen a nagybetűket. Édesanyám sokáig őrizte az írásfüzeteimet.

Az udvaron a szünetekben nagy szaladgálás, lökdösődés, néha verekedés volt. Két nagydarab fiú, Mayering és Jesse engem mindig megvédett. Jessék a Virág utca és a Király utca sarkán álló belsőkeres házban laktak. Rokonságuk is ott lakott egy tornácos, magasított épületrészben: a Petter család. Egyébként egyaránt lelkesen olvastuk Cooper indián könyveit. A Gyurcsó-féle gyufagyár külső területén hatalmas fatörzsek heverték, ott indiánosdit játszottunk.

A csodadoktor

Nagy csapás ért, amikor édesanyám húga, Vilma (Pimpike) szerelmi bánatában 18 éves korában öngyilkos lett. A képe egész a ház 1980-as szanalásáig a nagyszoba falán lógott (színes fénykép volt, amelyen Pimpike a kert szökőkútja mögött áll).

Itt kell megemlékezni arról a különleges történetről, amelyet nagyapám mesélt később nekem. Pimpike kb. 15 éves korában biciklit kapott és nagyon szeretett kerékpározni. Egyszer csak – hirtelen – olyan betegség támadta meg, amelytől nem tudott járni. A legkülönbözőbb orvosok sem tudtak rajta segíteni. Ekkor valaki javasolta, hogy forduljanak Völgyesi doktorhoz. Völgyesi a világháborúban katonaoorvos volt és ott a sebesültek sokszor kérték, tegye kezét a fejükre, mert úgy érzik, ez segít rajtuk. Völgyesi kijött Újpestre és rászólt Pimpikére, hogy álljon fel és járjon. És akkor Pimpike csakugyan felállt és járt, és egy hónap múlva biciklizett.

A „zord” atya

Fiaim kisebb korukban gyakran kimentek Újpestre. Ebben az volt a „titok”, hogy édesanyám kiváló szakács volt és mindenféle süteményt, vagy tésztát jól készített. Másrészt nagy figyelemmel hallgatták apám kitalált meséit és gyerekkori történeteit. Egyébként apámat (Ottó volt a keresztnéve) simán letegezték és

Totónak szólították. Apám kitalált történetei két általa „gyártott” mulatságos figuráról szóltak, nevezetesen Borsos Grúnról és Lekváros Kohnról. Időnként szerepelt benne egy valószínű személy: Tyroler bácsi is. Tyroler bácsi úgy havonta megjelent egy nagy zsákkal és a nagyapám nagy szabóműhelyében keletkezett szövetmaradékot (a fleknit) elvitte. Ősz hajú, szemüveges, félig kopasz, bottal járó öreg bácsi volt.

A gyermekeimnek előadott történetekből kiderült, hogy apám gyerekkorában sok rosszaságot elkövetett, de jószágos özvegy édesanyja és keresztanyja elnézte a csínyeket.

Amikor elsős gimnazista lettem, apám minden délután kikérdezett minden tárgyból és megnézte a házi feladatokat is nagy szigorúsággal. Sokkal később elmesélte a fiaimnak, hogy ő is az újpesti Könyves Kálmán Fiúgimnáziumban kezdte, de aztán átírátták a rákospalotai Wágner Manó magán-gimnáziumba, hogy ott emelje a nívót és növelje az osztály tanulmányi átlagát. A gyerekek ezt tátott szájjal hallgatták, de anyám kisebb felvilágosítást tartott arról, hogy az nem egészen így igaz. Ugyanis apám megbukott az újpesti fiúgimnáziumban és azért íratta át az édesanyja a Wágnerba, mert ott nagyon gyenge diákok is átmentek. Állítólag a Károlyi gróf lova is kapott a Wágnerban érettségi bizonyítványt. Na, amikor ez kiderült, Gyuri fiam megszólalt: – Tótóka, és te nevelted szegény apud (mármint engem) olyan szigorúan!

Befejezésül: Ági unokám, Gyuri fiam lánya jeles tanuló volt és nagylányként az apja kérdezte tőle, mit szeretne kapni a jeles bizonyítványért. Mire Ági – a nagylány – azt kérte, hogy üljön az ágya mellé és (újra) meséljen neki Borsos Grúnról és Lekváros Kohnról.* □

*Dr. Fábry György gépészmérnök, egyetemi tanár. Tanított a Budapesti Műszaki Egyetem Vegyipari Gépek és Mezőgazdaság Iparok Tanszékén, a Miskolci Egyetem Gépészmérnöki Karán, a Kertészeti Egyetemen. 13 magyar és 65 külföldi szabadalma, több egyetemi tankönyve, jegyzete mellett ő szerkesztette a „Könyves”-csillagok sorozat Vivant Professores című kötetét. Felesége 1963 és 1993 között a Könyves Kálmán Gimnázium tanára volt. A 85 esztendő dr. Fábry Györgyöt visszaemlékezésének újpesti részleteivel köszöntjük.

DR. KRISKA GYÖRGY

Örökös Ökoiskolák Újpesten

2012-ben adták ki először a megtisztelő Örökös Ökoiskola címet, amelyet Újpesten egyszerre három általános iskola érdemelt ki: a Karinthy Frigyes ÁMK Általános Iskola, a Pécsi Sebestyén Általános és Zenetagozatos Iskola és a Szűcs Sándor Általános Iskola. Ezen örömteli esemény kapcsán az alábbiakban összefoglaljuk az ökoiskolai mozgalommal kapcsolatos legfontosabb ismereteket.

Az Ökoiskolák Hálózata az ENSI (Iskolai Környezeti Nevelési Kezdeményezések) elnevezésű nemzetközi környezeti nevelési hálózat ökoiskola programjának magyarországi megvalósulásaként működik 2000 márciusa óta az Oktatókutató és Fejlesztő Intézet Fejlesztési és Innovációs Központjának coordi-

nálásával, a Nemzeti Erőforrás Minisztérium, és a Vidékfejlesztési Minisztérium szakmai és anyagi támogatásával.

Az „öko” szócska előtagként egyre több helyen szerepel. Van már ökopiac, ökoturizmus, ökogazdálkodás. Ezekben a szóösszetételekben az „öko” mindig arra utal, hogy a tevékenységek végzése közben a lehető legnagyobb mértékig tiszteletben tartják az élővilág érdekeit, minél kisebb károsodást okozva az élő környezetnek, az ökoszisztémának. Az ökoiskolák tehát olyan iskolák, melyek a fent leírt elvek alapján működnek.

Az emberiség jelenlegi legnagyobb kihívása a környezeti válság. A környezettudatosabb életvitel kialakítása a válsággal szembeni küzdelem egyik fő eszköze. Ehhez a célkitűzéshez járulnak hozzá az ökoiskolák

Pillepalack gyűjtés a Karinthy Frigyes ÁMK-ban

iskolafejlesztő munkájuk során azzal, hogy a jövő generációk nevelésekor a környezettudatosan cselekvő állampolgár eszményképét tartják szem előtt.

Egy ökoiskola abban különbözik egy átlagos iskolától, hogy nemcsak a tanításban érvényesülnek a környezeti nevelés, a fenntarthatóság pedagógiájának elvei, hanem az iskolai élet minden területén; az iskola működtetése terén éppúgy, mint a gyerekek étkeztetése vagy a táborok szervezése során.

Az iskolai munkához több szálon kapcsolódik a helyi közösség. A helyi környezeti értékek és gondok részét képezik az iskola pedagógiai munkájának, a helyi pedagógiai programba beágyazottan.

Az ökoiskolák innovativitása három szinten mutatkozik meg: pedagógiai szinten, a társas kapcsolatok szintjén és technikai, gazdasági szinten.

Az ökoiskolák pedagógiájukban a komplex, valós élethez közel álló szituációkat részesítik előnyben az előre megtervezett, irányított tanulási formákkal szemben. Az egyes tantárgyak felől a tantárgyközi kérdéskörök felé fordulnak. A passzív szabály és tudáselsajátítás helyett az aktív, a helyi környezetet felhasználó, a helyi környezetért való cselekvés közben történő tudásszerzésre helyezik a hangsúlyt. A kizárólag felülről lefele irányuló (tanártól diáig áramló) kommunikáció helyett figyelembe veszik a gyerekek iskolával, tanítással kapcsolatos nézeteit is.

A társas kapcsolatok szintjén az ökoiskolák arra törekednek, hogy az iskolába ne magányos tanárok tanítsanak magányos gyerekeket, hanem az egész iskolára jellemző legyen a csapatmunka. Fontosnak tartják, hogy a társas élet szabályait ne előre határozzák meg, hanem a diákok felelős részvételével, tárgyalások során alakítsák ki azokat. Az iskola külső kapcsolatai a kölcsönösség elve alapján alakulnak, az iskola nem csak befogadója, hanem aktív alakítója, kezdeményezője is az ilyen jellegű kapcsolatoknak.

A technikai/gazdasági szinten az ökoiskolák igyekeznek takarékosan bánni az energiaforrásokkal, csökkentik a hulladékok mennyiségét, esztétikusan alakítják ki az iskola külső belső környezetét és megteremtik az egészséges környezet feltételeit.

A fenntarthatóság elveinek, a környezettudatosság és a fenntartható fogyasztás és fejlődés oktatási intézményekben történő minél hatékonyabb megjelenése érdekében az oktatásért és a környezetvédelemért felelős tárcák közösen létrehozták az „Ökoiskola” címet. A cím azoknak a nevelési-oktatási intézményeknek az elismerése, amelyek átgondoltan és intézményesítetten, rendszerszerűen foglalkoznak a környezettudatosság, a fenntartható fogyasztás és fejlődés pedagógiájának gyakorlati megvalósításával, a környezeti, és egészségneveléssel.

A nemzetközi kritériumokkal összhangban kialakított magyar Ökoiskola cím a nevelési-oktatási intézmények megkülönböztető minőségjelzője, mely vonzóvá teszi az intézményt a szülőknek, és pozitív külső visszajelzést nyújt az intézmény munkájáról a fenntartónak. Az állami kezdeményezésre létrejövő hálózat intézményei nagyobb eséllyel vesznek részt a környezeti nevelési, illetve a fenntarthatóság pedagógiájával kapcsolatos pályázatokon.

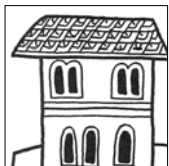
A cím elnyerője az Ökoiskolák Hálózatának tagja lesz, hazai és nemzetközi kapcsolatrendszere bővül, a hálózat programjai segítik szakmai fejlődését. A díjazottak oklevelet kapnak, amelyet az oktatásért és a környezetvédelemért felelős tárcák államtitkárai közösen adnak ki. Az országos és regionális találkozók a díjalapítók bemutatják az Ökoiskolákat érintő legfontosabb hazai és nemzetközi eseményeket, újításokat, és lehetőséget biztosítanak a tagok bemutatkozására, szakmai tapasztalat-cserére, kapcsolatépítésre. Az Ökoiskola Hálózat tagjai számos nemzetközi rendezvényen mutatták be már nagy sikerrel a magyar környezeti nevelés eredményeit, és több nemzetközi programban vettek részt a Hálózat támogatásával.

A Hálózat segíti az ökoiskolák számára hasznos pedagógiai segédanyagok, könyvek, oktató-csomagok megírását-kiadását, és folyamatosan tájékoztatja tagjait az újonnan megjelent segédletekről.

Azok az intézmények, melyek korábban háromszor elnyerték az Ökoiskola címet, automatikusan megkapják az Örökös Ökoiskola címet (forrás: <http://www.ofi.hu/okoiskola>). □

HIRMANN LÁSZLÓ

Blockner Gyula

Egy város létének fontos tartópillérei az iskolák. Az oktatás intézményei pedig akkor működnek kiegyensúlyozottan, ha vezetőik hosszabb ideig irányítják azokat.

Blockner Gyula kerek 15 évig állt a Magyar Állami Fa és Fémipari Szakiskola élén. Újpestre az első világháborút követő forgószelet sodorta, azt megelőzően élete színtere Székesfehérvár volt, ahol 1877-ben megszületett. Alsóbb fokú iskoláit helyben végezte, majd Budapestre került, ahol 1900-ban megszerezte mérnök-tanári diplomáját a József nádorról elnevezett műszaki és közgazdaságtudományi egyetemen. A fiatal mérnök gyakorlatias gondolkodású ember lehetett, mert olyan területen helyezkedett el, ahol elméleti tudását hasznosíthatta. Rövid ideig Iglón dolgozott, majd a Tisza Ármentesítő Társulatnál vállalt munkát. Ugyanakkor figyelme rövidesen az oktatás felé fordult, a Budapesti Állami Felsőipariskolában helyezkedett el, ahol 1912-ben műhelyfőnök lett.

A háború őt is a frontra szólította. Szerb területre vezényelték alakulatával, ahol

vitéz módon küzdhetett, mert tartalékos tiszt létére századosi rangig vitte. Elnyerte a II. osztályú tisztiérmét és a Károly Csapatkereszt kitüntetését is. A harcok során azonban megsebesült, egy lövedék roncsolta jobb karját és könyökét is. A sebesülési érem átvételével egyidőben leszerelték. Mint a sérültekkel sorsközösséget vállaló ember az Országos Hadigondozó Hivatal helyettes vezetője lett, ahol idővel megszervezte a rokkantakat oktató iskolát.

A háborút követően, a Bethlen István gróf miniszterelnök nevével fémjelezhető konszolidáció idején, 1924-ben került az újpesti faipari szakiskola élére. Az intézmény, amely ekkor már három évtizede szükségépületben, a Gyár (ma: Munkásotthon) utcában működött, kinőtte kereteit. Nem csupán a bérházból átalakított iskola bizonyult szűkösnek. Az Újpesten hagyományosnak mondható faipar mellé felzárkózott a gépipar, a finommechanika is, ezért fémipari szakképzésre is igény mutatkozott. Már a háború előtt felmerült, hogy a város és az állam összefogásával új iskolaépület létesüljön a Mátyás téren, de a hadikiadások miatt ez lekerült a napirendről. A háborút követő nehéz évek elmúltával Blockner Gyula frissen kinevezett igazgatóként azonnal tárgyalásokba kezdett dr. Semsey Aladár polgármesterrel arról, hogyan tudná támogatni a város az izmosodó szakoktatást. 1926 januárjában azután meg is született az ajándékozási okirat, amelyben Újpest képviselőtestülete 4500 négyszögölnyi területet adott át a gróf Apponyi Fanny téren „azon célból, hogy arra a M. Kir. Kincstár a fent hivatkozott közgyűlési határozatban foglalt feltételek betartása mellett egy fa,- és fémipari szakiskolát és internátust építsen”. (A tér a mai Görgey – Szent Imre – Corvin utcák által határolt terület volt, az akkori Hősök Ligete közvetlen szomszédságában). Újpest város az építés költségeihez is hozzájárult, azzal a kikötéssel, hogy a kivitelezésnél – a városháza építéséhez hasonlóan – előnyben

Blockner Gyula

kell részesíteni a helyi építési vállalkozókat és iparosokat. Egy másik megállapodás pedig azt rögzítette, hogy a város tartja rendben a létesítendő épületet körülvevő parkot, cserébe az nyitva lesz az újpesti közönség számára is.

Az iskolaépület Foerk Ernő építész kitűnő tervei alapján hihetetlen gyorsasággal, alig egy esztendő leforgása alatt épült fel. Az 1927 szeptemberében megkezdett tanév így lett a faipari oktatás harmincharmadik, ugyanakkor a fémipari képzés és az új épület életében az első tanév. (Az iskola korábbi épületét idővel elbontották, ma az újpesti rendőrkapitányság áll a helyén.) Blockner Gyula az új épület átadásától kezdve egészen nyugállományba vonulásáig vezetője volt az általa teremtett intézménynek. Az iskola épületében lakott, a tervező a reprezentatív nyugati szárnyban, az igazgató iroda szomszédságában alakított ki számára szolgálati lakást. Az intézményvezető szinte atyja volt az ott tanuló, az internátusban bent lakó diákoknak. „Szerette az ifjúságot, a tanulókat, a csetlő-botlókat mindig atyai szeretettel védte”. Munkabírása, szorgalma példát adott minden munkatársának, az iskola tanulóinak is. „Példát mutatott a pontosságban. A hajnal már az íróasztal mellett taláta s éjszaka még írta rokkant kezével a fontos ügyiratokat. Soha el nem késett, mindig pontos volt, mindig a helyén volt. Kötelességét mindig, mindenben teljesítette” – írta róla egyik barátja. Az igazgató által évről-évre közreadott beszámolók fontos forrásai az iskola történetének. Blockner Gyula tömör egyszerűséggel így fogalmazta meg az általa vezetett intézmény céljait, oktatási jellegét: „az épület- és bútorasztalos, esztergályos és faragó (díszítő szobrászat), továbbá az épület- és géplakatos szakmák számára képzett iparossegédeket nevel, akik gyárak és üzemek előmunkásai, művezetői, végül önálló iparosok lehetnek. A tanulmányi idő három év (mindenkor szeptember elsejétől július 15-ig tart) és a tananyag elméleti, rajzi és műhelygyakorlati. A tanulmányi idő elteltével a növendékek végbizonyítványt nyerhetnek, amely munkakönyv váltására és egy év szakmai gyakorlat után a mesterség önálló űzésére jogosít.”

Az így megfogalmazott képzési rendszer idővel tovább bővült. 1934-ben, – félig-

meddig kényszerűségből – az épület befogadta az állami textilipari szakiskolát, amely szintén helyhiánnyal küszködött. A profildegen iparoktatástól csak nyolc év múlva szabadult meg az intézmény.

1935-ben az iskolára vonatkozóan fontos döntés született. A Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium átvette az intézményt a Kereskedelmi Minisztériumtól. A Hóman Bálint történész által vezetett minisztérium a klebelsbergi hagyományokat folytatva jó gazdája volt a szakoktatásnak is. A fenntartó-váltás így nem okozott törést az iskola életében. Jó példa ez arra, hogy az oktatásirányítással kapcsolatos jobbító szándékú döntések időről-időre megérintik az oktatási intézményeket. Sokkal inkább adott aggodalomra okot az a tanulmány, amely 1938-ban ezt a megállapítást tette az akkori nevén Horthy Miklós úton álló iskolára: „Az épület tökéletesen megfelel az oktatás céljainak, de egy esetleges háború körülményei között lakotnya, kórház vagy raktár céljaira is használható lenne”.

Mikor a következő tanév kezdőnapján a második világháború megkezdődött, Blockner Gyula már nem volt hivatalban. Közel négy évtizednyi munkát követően nyugállományba vonult. Utóda megbízottként egyik helyettese, Laurencsik Béla műhelyfőnök lett.

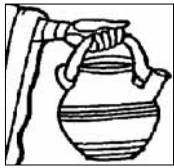
Blockner Gyula nem élvezhette sokáig a méltán megérdemelt pihenőéveket. 1941 márciusában elhunyt. Kollégái nevében Biczó András búcsúztatta, aki a temetésen így fogalmazott: „Sok körültekintéssel, tapasztalattal hordozta terhét. Vezetése alatt bővült ki az intézet fémipari szakosztállyal, s nyert nagy impozáns épületet. Szolgálatát alatt mindig példát mutatott.”

Egyik tanítványa is szépen búcsúzott tőle: „Ha nem mondtuk el az életben, elmondjuk most, itt a koporsó mellett, hogy jó volt, igaz volt és szerető szíve volt”. Az iskola 1940-41. évi értesítőjében pedig ez áll: „Márciusban búcsúztunk intézetünk volt szeretett igazgatójától, kit a tanári testület és intézet növendékeinek igaz részvétele mellett helyeztünk örök nyugalomra.”

Blockner Gyula a két világháború közötti Újpest nagyformátumú pedagógus egyénisége volt.

A Tisza árvize 19. századi ábrázoláson

A Tisza árvízvédelmi rendszere, melynek kiépítésén Blockner Gyula is fáradozott, a 19. század derekán alapozódott meg. Vásárhelyi Pál 1845 tavaszán nyújtotta be a folyó medrének szabályozására vonatkozó átfogó tervét. Széchenyi István grófot még azon év nyarán vízszabályozási kormánybiztosnak nevezték ki. Ezzel megindulhatott a Tisza kanyarulatainak átvágása, gátak és zsilipek építése. Az elkészült védművek nem bizonyultak elégségesnek, az 1857-es árvíz után a legpusztítóbb az 1879-ben Szeged városát romba döntő árhullám volt. Az európai nagyvárosok segítségével újjáépülő Tisza parti települést három év múlva már körgát védte. A hálás szegediek új körutas szerkezetű városuk főútjait azokról városokról nevezték el, amelyek hozzájárultak az újjáépítés költségeihez. Ferenc József megbízásából kormánybiztosként Tisza Lajos, Tisza Kálmán miniszterelnök öccse irányította az újjáépítést, aki érdemei elismeréseként végül grófi címet kapott. Az újabb árvizek tör-

vényi szabályozást tettek szükségessé. 1881-ben a III. tc. egységesítette a töltésméretet, 1884-ben pedig Ferenc József szentesítette a Tiszáról szóló XIV. törvény-cikket. Tíz évvel később, 1895-ben újabb árvíz bizonyította, hogy a gátrendszer megerősítésre szorul. Egyrészt az évtizedek során megsüllyedt, nem utolsósorban a gátkoronán történő közlekedés miatt. A folyóhordalék pedig megemelte a meder talppontját, így a vízszint magassága is növekedett. A földművelésügyi miniszter rendelete szabályozta a védművek gipsszel való megerősítését, tiltotta az ártéren való fásítást és építkezést. A tennivalókból bőven akadt a 20. század elejére is. 1908-ban fogadta el az országgyűlés a Tisza 20 évre szóló fejlesztési programját. Blockner Gyula fiatal mérnökként a Trianon előtti Magyarország egyik legnagyobb szabású középítkezésén dolgozott. Szomorú tény, hogy a Tisza, amely korábban talán a legmagyarabb folyó volt, vendégfolyóvá vált, mikor eredete és torkolatvidéke is a határon túlra szorult. □

Fiatal értelmiségiek a klubmozgalom hajnalán

Félszáz esztendeje, 1962 őszén alakult meg a Fiatal Értelmiségiek Klubja az akkori Ságvári Endre (1965-től: Ady Endre) Művelődési Otthonban. A mai Közművelődési Kör közvetlen elődje akkor a művelődési házak történetében példa nélküli, ám sikeres kísérlet volt. A közösség létrehozóival: dr. Sipos Lajos irodalomtörténész professzorral és dr. Somos András ügyvéddel, Újpest Díszpolgáraival idézzük fel a kezdeti időket.

– *Hogy merült fel az ötlet egy ilyen társaság létrehozására?*

S. A. – A klub tagságát elsősorban a Könyves Kálmán Gimnázium volt diákjai alkották. Az 1950-58 között érettségizettekből toborzódott az a közösség. Megkönnyítette a helyzetet, hogy 1956-ban és 1957-ben és 1958-ban már volt koedukált osztály a gimnáziumban, így természetesen sok lány is csatlakozott hozzánk. Az ekkor szövődött barátságok jó része megmaradt napjainkig. Érettségi után mindenki a saját érdeklődésének megfelelően tanult tovább, de természetes igényné vált, hogy megőrizzük kapcsolatainkat, valamilyen módon együtt maradhassunk.

S. L. – Ekkor lassan kitágult a világ, s eljutottak hozzánk olyan információk is, melyeket jó volt megvitatni, zenéről, könyvről, színházról véleményt cserélni.

– *Hogyan lehetett technikailag létrehozni a klubot?*

S. L. – Elég sok helyen megfordultunk ezzel az ötlettel. Behívtak minket az újpesti pártbizottság titkárához, aki élet-halál ura volt. Ránk rivallt, hogy képzeljük egy „fiatal értelmiségi klub” létrehozását egy munkáskerületben. Magyarazzuk meg neki, miért nem jó nekünk a KISZ? Elmondtuk, hogy szerintünk nem különbözik egy munkáskerület a többitől, tehát nem lehet baj, ha itt egy értelmiségi réteg kezdeményez valamit. Ez talán a presztízsét is emeli a városrésznek. Elmondtuk neki azt is, hogy 1919-ben az értelmiségieket fejmunkásoknak hívták, mert úgy gondolták, vannak, akik a kezükkel, mások fejükkel dolgoznak.

– *Végül megértette?*

S. A. – Megértette az biztos, hogy egyetértette-e vele – az nem biztos, de nem tett keresztbe nekünk. Az igazsághoz azonban hozzátartozik, hogy elmentünk Lenkei Lászlóhoz, vagy, ahogy akkor a fiatalok hívták:

Balról jobbra: Nagy József Attila, Györffy Miklós, a kép jobb oldalán Lenkei László, háttérben Bartos Tibor

Laci bácsihoz, a Hazafias Népfront elnökéhez is. Ő támogatta az ötletet. Akkoriban az Árpád út 66.-ban lévő épület felett a Hazafias Népfront is diszponált, így az ő hozzájárulása elengedhetetlen volt. Lenkei Laci bácsi, az édesapám és Lajos édesapja is még a Szociáldemokrata Pártból ismerték egymást. Nem csoda, ha segítőkészen kezelte kérésünket is. A művelődési ház igazgatója Nagy József Attila beleegyezése szintén kellett. Szerencsénkre ő is támogatt minket. Mindkettőjük érdeme, hogy 1962-ben merték vállalni a felelősséget egy ilyen szervezetért. Akkor még élénken élt a politikai köztudatban az 1956-os Petőfi kör emléke, s felmerülhetett a gyanú, hogy egy fiatal értelmiségi klub nem kíván-e hasonló babérokra törni.

– *Mennyi volt az induló létszám?*

S. A. – 60-80 fővel kezdtünk. Csatlakoztak a gimnázium később végzett diákjai is és néhányan egyéb helyekről is jöttek.

– *A klubszerű csoportokat általában hasonló érdeklődés tartja össze, megvolt ez is?*

S. A. – A 60-as évek elejétől lassan beszivárgott az akkori avantgárd irodalom, a modern jazz, az olasz neorealista filmművészet, megjelentek Salinger és mások művei Magyarországon. Úgy gondoltuk, ha nagyon óvatosan is, de beszélgethetünk ezekről a dolgokról. A komoly témák mellett a szórakozás sem maradhatott el. Saját lemezzel, magnóval szerveztünk estet, ahol táncolni is lehetett.

S. L. – Meg beszélni akartunk olyan dolgokról is, amelyek a gimnáziumi évek alatt kimaradtak. Akkor mutatta be a Madách Színház Tennessee Williams egyik drámáját Bartos Tibor fordításában. Meghívtuk, tartson előadást a szerzőről. Nem volt veszélytelen

Az Ady klubteremben 1965 körül

feketelistán volt abban az időben. Édesapja révén, aki osztrák volt, szoros kapcsolatot tartott a nyugati irodalommal. Jack Kerouac Útonját vagy Salinger Zabhegyezőjét fordította. Vitathatatlan szakmai tekintély volt.

Ezen kívül a tagok is tartottak előadást egymásnak. Ezekben az években végeztük az egyetemet, vagy közel álltunk a befejezéséhez. Mindegyikünk rendelkezett frissen felszedett ismeretekkel, az orvosok, a jogászok és mindenféle „kasza-kapa kerülők”, azt gondoltuk, a lendő szakmánkról is tudunk egymásnak újat mondani. Éppen ezért a kéthetente tartott klub-délutánokon szó esett jogról, az emberi életről, az építészetről, az egészség megővéséről is.

– *Az alapítás időszakában tudtak valamit az elődökről, az Ugró Gyula féle Közművelődési Körrel vagy Újpest történetéről?*

S. A. – Számomra a legérdekesebb a történetben az, hogy azon a helyen alakítottuk meg 1962-ben a klubot, ahol az Ugró Gyulák által létrehozott Közművelődési Kör működött valamikor. S szinte ugyanazzal a céllal, mint mi, bár a múlttól akkor még édeskeveset tudtunk. A működési helyszín azonossága azonban mindenképpen sorsszerű volt. Ma már tudjuk, hogy a hely az összetartó erő egyik jelentős eleme, ami sugallta, hogy politikai attitűd és vallási hovatartozás ellenére, az újpesti lét okán baráti társasággá alakult a csoport, akár az elődöké.

S. L. – Az 1960-as években Neogrády László tanár úr – akiről csak később tudtuk meg, hogy harcolt a világháborúban, őrnagyként leszerelték, s utána a Hadtörténeti Levéltárban és Múzeumban dolgozott – a Megyeri úti Általános Iskola tanáráként, majd igazgatóhelyetteseként, már tíz éve gyűjtötte tanítványaival az újpesti emlékeket. Munkája nyomán vált köztudottá a város előtörténete, a város alapítólevele, a terület középkori és korábbi leletanyaga.

– *Milyen témák kerültek szóba a Fiatal Értelmiségiek Klubjában?*

S. A. – Vendégül láttuk Gál Istvánt és Sára Sándort, akiknek a filmjei, köztük a Sodrásban, a korszak igazi szenzációi voltak. Megnéztük és beszélgettünk a Sosem volt cigányország című filmről. Czobor Elek, az újpesti bíróság akkori elnöke, az Ítélet Nürnbergben című film vetítése után vezetett vitát a filmben

szereplő bírókról. Járt nálunk Devecseri Gábor, aki Homérosz két művét fordította magyarra. Vendégünk volt Kiss András hegedűművész, az Újpesti Zeneiskola korábbi növendéke, majd a Zeneművészeti Főiskola egyetemi tanára, az Állami Hangversenyzenekar primáriusa. Kijött hozzánk Péntek Imre, a Népszabadság egyik „sztár” újságírója, aki a házasságról tartott előadást. Megkönnyítette a helyzetünket, hogy tudtuk, van a körben olyan tag, akinek az a feladata, hogy „vigyázzon” ránk. Egyetemi hallgató lányként bízta meg a feladattal, s ő nagyon diszkrétan közölte is velünk.

– *Nem veszélytelen feladatot jelentett ez a szórakozás, hiszen nem megszokott művelődési forma volt ebben az időben az úgynevezett kiscsoportos tevékenység. A nagy látványos tömeges szórakozási alkalmak, vagy valamely hivatalos szervezet (Nótanács, KISZ, Népfront stb.) által rendezett, megbízható programok, tanfolyamok követték egymást. A civil kezdeményezéseket enyhén szólva nem kedvelte a politikai hatalom.*

S. A. – Nem volt politikai célunk, nem volt semmi rendszerellenes szervezkedési tervünk, szándékunk. Persze adódtak nehéz pillanatok. Bartos Tibort, aki sehol nem tett lakatot a szájára, többször beidéztek a rendőrségre. Feleségemet a fodrásznője is figyelmeztette, hogy vigyázzatok! Még konkrét nevet és ügyet is mondott hozzá.

– *A klub adminisztrációja abszolút szabályosan működött? Napló, tagnévsor, munkaterv készült?*

S. L. – Igen, természetesen volt tagsági könyvünk, fizettünk valami jelképes tagdíjat, a költségeket, ha voltak, a művelődési ház állta. Nagy József Attila igazgató beépítette a ház programjába. A programok összeállításában és szervezésében hivatalosan is segített a kultúrház egyik közművelődési munkatársa, Sedivi Lilla, aki rövid idő múlva egyik barátunk, osztálytársunk, Kecskeméthy Gyula felesége lett. De a klubban ismerkedett meg András és Kovács Zsuzsa, akik lassan-lassan az aranylakodalmuk felé tartanak. Mi a feleségemmel, már házaspárként lettünk tagok.

S. A. – Lényeges kérdés, hogy a kerületi MSZMP titkár hallgatólagos beleegyezése után a pártbizottsággal sem volt többé bajunk, a felettes hatóságra, a tanácselnökökre sem lehetett panaszunk.

S. L. – A tanácselnökök: Lajtai Endre, Mezősi János, Kovács Ferenc nagyon rendes, jóindulatú emberek voltak. Nem akadályozták munkánkat. Fekete János pedig a már újjáalakult Értelmiségi Klub felett bábáskodott. S nagyon fontos, hogy ebben a munkában feltétel nélkül támogatott minket Horváth Emil, a művelődési központ későbbi igazgatója.

– *A '70-es évekre az alapítók középkorúakká váltak, egzisztenciális gondjaik és családjuk vált elsődleges problémává, a pubuló diktatúra következtében a közéleti kérdések iránti általános érdeklődés is vesztett elevenségéből. A klub aktív tagok és programok hiányában lassan elsorvadt. 1979/80-ban újabb kísérletek történtek életre hívására, legnagyobb sikere Bartos Tibor és Győrffy Miklós (később média szakember) Irodalmi Kávéházának volt. Pontosan senki nem tudja, hogy az érdeklődés hiánya vagy a hatalom „diszkrét fojtogatása” miatt szűnt-e meg pár évvel később – írtam ezekről az évekről a közelmúltban megjelent Ady Művelődési Központról szóló munkámban. Jól gondoltam?*

S. L. – Győrffy Miklós klubja tulajdonképpen folytatása is volt klubunknak és persze kicsit más is volt egyben. Miklós rádiós karrierje is akkor indult, a felesége a kultúrházban dolgozott népművelőként. Így a témagazdákat is ebből a körből válogatta.

S. A. – A felbomlás közvetlen oka a tagok családalapítása, az induló szakmai karrier építése, a munka és gyermeknevelés okozta időhiány lett. Arra azonban szívesen emlékezünk, hogy az itt kötött házasságok nagy többsége még ma is fennáll, igaz néhányan már nincsenek közöttünk sajnós.

– *Aztán 1989-ben újjáalakult a klub. Hogyan?*

S. A. – 1988. december 2-án alakultunk újra. Megvolt a régi névsorunk, barátokat kerestünk meg, évkönyvekből néztünk ki neveket és összehívtuk őket egy délutánra. Ömlött az eső, nem akarok túlozni, de minimálisan 300-350 ember jött el hívásunkra. Zsúfolásig megtelt az Ady nagyterme. Azóta immár 24 éve létezik ismét a klub. Időközben felvettük a város első polgármestere, Ugró Gyula által alapított baráti társaság nevét, klubunk ma Újpesti Közművelődési Kör néven működik. □

Könyvek Újpestről

A Budapesti Művelődési Központ kiadványsorozatának új kötete négy városrész hat kulturális intézményét mutatja be. Szöllősy Marianne a kezdetektől ismerteti Újpest változatos művelődési szervezeteit. A 19. és 20. századi civil egyesületek épp úgy szerepelnek tanulmányában, mint a gyári kultúrházak, majd a tanácsi irányítású művelődési otthon. A szerző hangsúlyozza a művelődési szokások változásait követő, folyamatosan módosuló tevékenységi formákat is. A kötetben kiemelt szerepet kap az Ady Endre Művelődési Központ történetét feldolgozó fejezet. A Tungram Művelődési Házról Kadlecovits Géza, a többi gyári művelődési intézményeiről Katona Gyöngyi, az Elem utcai Vasutasok Széchenyi István Művelődési Házáról Baráth Gabriella tanulmánya olvasható. Ez utóbbi intézmény az újpesti gyári közművelődés utolsó képviselőjeként ma is működik. A kötet hozzáférhető az Újpesti Helytörténeti Gyűjteményben (Berda József u. 48.)

A Syllabux Kiadó formabontó vállalkozásában Ted Hughes angol költő, drámaíró verseit Horváth Dávid fotográfus fekete-fehér képeivel jelentette meg. E versek az Orghast című dráma háttéranyagából nőttek ki. A színpadi művet szerzője Peter Brook Nemzetközi Kísérletező Színháza számára írta. Horváth Dávid Balogh Rudolf-díjas újpesti művész így vall magáról: „Másság-fotósként tartanak számon, mert a társadalmi deviancia felmutatása a célom – cigányokat, hajléktalankat, betegeket, drogosokat, fogyatékosokat, az élet veszteseit fényképezem. Kizárólag az emberek küzdelmeinek és gyötrelmes mindennapjainak kendőzetlen ábrázolása tölt el szakmai örömmel. Szegények és megaláztatottak mindig voltak – és féltő: lesznek is –, tehát biztos lehetek abban, hogy még sokáig nem maradok téma nélkül.” A kötet a kiadó honlapján: <http://syllabux.hu/viewcover.php?x=97> rendelhető meg.

Új elnök az alapítvány élén

Május 21-étől az Újpesti Helytörténeti Alapítvány kuratóriumi elnöki teendőit dr. Sallai Jánostól Iványi János vette át. Az Újpestért-díjas építőmérnök a városrész építészetének kutatója, egyetemi oktató, lapunk állandó munkatársa.

Újpesti Városnapok

Augusztus 29. és szeptember 2. között kerül sor az Újpesti Városnapokra. A városháza dísztermében díszpolgári címet Pásztor Erzsi színművész és Erkel Tibor, a Zeneakadémia nyugalmazott tanára veszik át Wintermantel Zsolt polgármestertől. Újpestért-díjban részesül: Daróczy Lajos nyugdíjas, Tóth András labdarúgó, sportszervező, Hangodi András szóadás. Nyolcan kapják meg Újpest Önkormányzatának Elismerő Oklevelét.

A Kulturális Örökség Napjai Újpesten

Szeptember 15-én és 16-án a helytörténeti gyűjtemény szervezésében Újpest is várja az érdeklődőket. Immár hagyománynak számít a Városháza és a Könyves Kálmán Gimnázium csillagvizsgálójának vezetéssel történő bemutatása. A REX Alapítvány az Állatszigeneten kínál érdekes programokat. Az idén csatlakozott a rendezvényhez az Újpesti Lepkémúzeum és a Károli Gáspár Református Egyetem Jogi Kara. 15-én dr. Kriska György vezetésével séta indul a Homoktövis Élőhelyen és a Farkaserdő tanösvényén. További információk: a helyi médiában és a www.oroksegnapok.hu oldalon.

Gyász hír

Június 19-én, életének 93. évében elhunyt dr. Szerényi Antalné Arany Katedra és Újpestért-díjas pedagógus, aki 1947-től megszakítás nélkül tanított a Berzeviczy Gergely Közgazdasági és Külkereskedelmi Szakközépiskolában. Egyik kezdeményezője volt Újpesten a honismeret kutatásának és oktatásának. Elsősorban oktatástörténet témakörben publikált. Lapunk állandó szerzője volt, utolsó írása az idei első lapszámban jelent meg.

Szeptemberi számunkban az 1., 4., 19., 29. és a 30. oldalon látható fotókat az Újpesti Helytörténeti Gyűjtemény bocsátotta rendelkezésünkre.